

Næringsutvikling og omstrukturering i tynne regionale innovasjonssystemer

- En case studie av Lister-regionen

LISE MARIE ELVE SELSENG

VEILEDER

Arne Isaksen
Ann Marie Emelie Langemyr Eriksen

Universitetet i Agder, 2020

Fakultet for Handelshøyskolen

Institutt for Arbeidsliv og Innovasjon

Forord

Med denne masteroppgaven avslutter jeg et toårig masterprogram ved Universitetet i Agder. Jeg vil begynne med å takke fakultetet ved Innovasjon og Arbeidsliv for studieprogrammet, og den kunnskapen jeg har fått gjennom disse årene. Studieprogrammet Innovasjon og Kunnskapsutvikling har vært krevende til tider, men mest av alt lærerikt. Med denne kunnskapen skal jeg nå overføre teori til praksis.

I løpet av masterprogrammet fikk jeg stor interesse for temaet næringsutvikling, både fra et næringslivsperspektiv og et regionalt innovasjonssystemers perspektiv. Det påvirket tema for masteroppgaven og hvilke teoretiske områder jeg ville fordype meg i. Jeg vil spesielt takke Arne Isaksen og Ann Marie Emelie Langemyr Eriksen som har veiledet meg gjennom prosessen med masteroppgaven. Dere har vist et stort initiativ og delt deres kunnskap, noe som har gitt meg bedre innsikt og forståelse for faget. Takk for deres interesse!

En stor takk til alle i Lister-regionen som har vært med i denne studien. Det var interessant å få innsikt både når det gjelder regionen som helhet, og hvordan bedriftene arbeider for å oppnå konkurransekraft. Jeg vil takke for samarbeidet og for den informasjonen dere åpent har delt med meg.

Jeg vil takke Signe som har bidratt med sin språklige evne inn i masteroppgaven. Takk for den tiden og det engasjementet du har vist.

Til slutt vil jeg rette en stor takk til både Chris (samboer), Ada Ileana (barn) og øvrig familiemedlemmer. I hele masterprogrammet har dere stilt opp, med alt fra å være diskusjonspartnere til å tilrettelegge for mine studier.

Sammendrag

Målet med denne masteroppgaven er å få utdypet kunnskap om næringsutvikling og omstrukturering i tynne RIS. Mye av innovasjonslitteraturen er innhentet fra tykke RIS, og for å sikre en langsiktig bærekraftig utvikling i alle typer av regioner er det behov for mer empirisk kunnskap om hva som kjennetegner og kan bidra til næringsutvikling også i tynne RIS. I senere studier har det vært sentralt at innovasjonsaktivitet i tynne RIS foregår på andre måter enn i tykke RIS på bakgrunn av regionenes karakteristika (Eder & Tripl, 2019). Det er derfor ikke gitt at innovasjonslitteraturen fra tykke RIS har en overførbarhet til tynne RIS. Forskerspørsmålene denne masteroppgaven har besvart er:

1. «Hva kjennetegner næringsutvikling og omstruktureringer i tynne RIS?»
2. «Hvordan kan næringsutvikling og omstrukturering stimuleres i tynne RIS?»

For å studere de overnevnte forskerspørsmålene ble det utarbeidet et analytisk rammeverk, som både tok for seg tynne RIS` s kjennetegn og hvilke handlinger som kan øke den regionale innovasjonsevnen. Tynne RIS` s kjennetegn og mulige handlinger for å oppnå næringsutvikling ble i rammeverket delt inn i to ulike nivåer, bedrifts- og systemnivå. Dette var for å kunne studere barrierer og fremmede faktorer for næringsutvikling både på et overordnet nivå (RIS) og fra et næringslivsperspektiv. For å studere næringsutvikling og omstrukturering i tynne RIS ble Lister-regionen valgt som case. Med bakgrunn i Lister-regionen som case og det analytiske rammeverket ble det utarbeidet empiriske forskerspørsmål, disse er:

1. Hva er Lister-regionens barrierer for næringsutvikling og omstrukturering?
2. Hva er Lister-regionens fremmede faktorer for næringsutvikling og omstrukturering?
3. Hva gjør handlende aktører for å senke barrierene for næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen?
4. Hva gjør handlende aktører for å utnytte de fremmede faktorene for næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen?
5. Hva kan stimulere til næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen?

For å besvare forskerspørsmålene ble det innhentet datamateriale gjennom kvalitativ metode. Det ble foretatt intervju med én representant fra RIS, to fra små nystartede bedrifter og fire fra mellomstore bedrifter. Avgrensningen med å studere små og mellomstore bedrifter i tynne RIS ble gjort for å supplere tidligere studier, da det for det meste foreligger studier av store bedrifter. Når datamaterialet var samlet inn var det en syklisk prosess mellom teori og empiri, noe som tilsier at den metodiske fremgangsmåten er en abduktiv tilnærming (Alvesson & Skjöldberg 2008).

Lister-regionen har både barrierer og fremmede faktorer for næringsutvikling og omstrukturering. De regionale barrierene gjenspeiler utfordringene på bedriftsnivå, der handlende aktører både på bedrifts- og systemnivå foretar tiltak for å senke disse. På bedriftsnivå blir det foretatt handlinger for å senke barrierene med at Lister-regionen har et tynt næringsliv, lav arbeidskraftsattraktivitet, relativt lite kunnskapsflyt og svak kunnskapsinfrastruktur. På systemnivå blir det foretatt tiltak for å senke barrierene i næringslivet. De fremmede faktorene for næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen gir økt mulighet for å senke de regionale barrierene både på bedrifts- og systemnivå, der regionen kjennetegnes av å være oversiktlig og fleksibel. På systemnivå gir det tett kontakt mellom aktører fra systemnivå og næringslivsaktører, noe som øker mulighet for å sette inn tiltak etter næringslivets behov. Det gjenspeiler igjen at fremmede faktorer på bedriftsnivå er korte sosiale og institusjonelle avstander, noe som tilrettelegger for relasjoner både på mikro og makronivå, og kan stimulere til innovasjonsaktivitet. En strategi i Lister-regionen vil kunne være at aktører fra systemnivå støtter bedrifter som er i antatte vekstnæringer, og som har et fortrinn fremfor andre regioner. Det vil samtidig kreve at aktører på bedriftsnivå gjennomfører innovasjonsaktivitet og starter nye bedrifter i regionen. Endringer må derfor forekomme både på bedrifts- og systemnivå for å sikre en langsiktig bærekraftig utvikling i regionen, gjennom en stadig næringsutvikling og omstillingsevne.

Det er antatt at denne masteroppgaven kan analytisk generaliseres. Med bakgrunn i studiens resultater og en diskusjon av relevant teori ble det analytiske rammeverket revidert. Det reviderte analytiske rammeverket kan være hensiktsmessig for å forstå næringsutvikling og omstrukturering i andre tynne RIS i Norge, og til dels andre land.

Innholdsfortegnelse

Forord	i
Sammendrag	ii
1. Innledning	1
2. Innovasjon i tynne regioner	4
2.1 Regionale innovasjonssystemer	4
2.2 Tynne RIS.....	6
2.2.1 Tynne regioners kjennetegn	6
2.2.1 Barrierer for næringsutvikling i tynne RIS.....	7
2.2.3 Fremmede faktorer for næringsutvikling i tynne RIS	10
2.2.4 Sammendrag av barrierer og fremmede faktorer for næringsutvikling og omstrukturering i tynne RIS	12
2.3 Handlende aktører på bedrifts- og systemnivå	12
2.3.1 Handlende aktører på bedriftsnivå	12
2.3.2 Handlende aktører på systemnivå.....	14
2.3.3 Sammendrag handlinger på bedrift- og systemnivå	16
2.4 Analytisk rammeverk	16
3. Case- kontekst	18
3.1 Lister-regionen	18
3.1.1 Næringslivsstruktur i Lister-regionen	18
3.1.2 Lister-regionens attraktivitet	19
3.1.3 Utdanningsnivået i Lister-regionen	20
3.1.4 Næringsutvikling i Lister-regionen	20
3.1.5 Listersamarbeidet	21
3.2 Empiriske forskerspørsmål.....	22
4. Metode	23
4.1 Forskningsmetode	23
4.2 Forskningsdesign.....	24
4.2.1 Kvalitativ og kvantitativ sekundærdata	25
4.2.2 Kvalitativ primærdata.....	25
4.2.3 Praktiske implikasjoner	28
4.2.4 Metodisk tilnærming	29
4.3 Validitet og Reliabilitet	29
4.3.1 Validitet.....	29
4.3.2 Reliabilitet	30
4.4 Begrensninger.....	31
5. Analyse og diskusjon	32
5.1 Hva er Lister-regionens barrierer og fremmede faktorer for næringsutvikling?.....	32

5.1.1 Lister-regionens barrierer for næringsutvikling og omstrukturering	32
5.1.2 Lister-regionens fremmede faktorer for næringsutvikling og omstrukturering	42
5.2 Hva gjør handlende aktører i Lister-regionen?.....	48
5.2.1 Handlinger for å senke barrierene for næringsutvikling i Lister-regionen.....	48
5.2.2 Handlinger for å utnytte de fremmede faktoriene for næringsutvikling i Lister-regionen	54
6. Oppsummering og konklusjon	59
6.1 Hovedresultater	61
6.1.1 Hva kan stimulere til næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen?	65
6.2 Kan studiens resultater generaliseres?.....	66
6.3 Videre forskning.....	68
7. Litteraturliste.....	69
7.1 Nettsider	74
Referanser	75
Vedlegg A- Intervjuguide systemnivå.....	75
Vedlegg B- Intervjuguide bedriftsnivå.....	76

Tabeller

Tabell 2.1: Analytisk rammeverk	17
Tabell 4.1: Sekundærdata	25
Tabell 4.2: Variabler for utvelgelse av informantgruppe	27
Tabell 4.3: Informantgruppe	28
Tabell 5.1: Barrierer for næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen	41
Tabell 5.2: Fremmede faktorer for næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen	47
Tabell 5.3: Foretatte handlinger for å senke barrierene i Lister-regionen	54
Tabell 5.4: Foretatte handlinger for å utnytte de fremmede faktorene i Lister-regionen	58
Tabell 6.1: Oppsummering av Lister- regionens barrierer og fremmede faktorer på bedriftsnivå og foretatte handlinger	61
Tabell 6.2: Oppsummering av Lister- regionens barrierer og fremmede faktorer på systemnivå og foretatte handlinger	63
Tabell 6.3: Revidert analytisk rammeverk	67

1. Innledning

Innovasjon og næringsutvikling har blitt et omdiskutert tema, og er sentralt for at næringslivet skal oppnå konkurransekraft og vekst (Porter, 1990). Samtidig skjer innovasjon ikke isolert i næringslivet, men er ifølge innovasjonslitteraturen også et resultat av det nasjonale og regionale innovasjonssystemet (Isaksen & Trippl, 2019). Det er klassifisert tre ulike typer av regionale innovasjonssystemer (heretter RIS), «tykt og diversifisert», «tykt og spesialisert» og «tynt» (Isaksen & Trippl, 2016). De tre ulike RIS har hver sine kjennetegn som påvirker næringslivets mulighet til å innovere. For at fremtidens økonomi skal vedvare og utvikles i ulike typer regioner må næringsutvikling stimuleres i alle typer RIS.

Denne masteroppgaven skal studere næringsutvikling og omstrukturering i tynne RIS. Det er en økende bevissthet om at næringsutvikling skjer på ulike måter i ulike regionstyper (Isaksen & Trippl, 2019; Eder & Trippl, 2019). Mye av innovasjonslitteraturen er innhentet fra kjerneregioner. Disse regionene har ofte kjennetegn som tilsier at de er «tykke og diversifiserte» eller «tykke og spesialiserte» RIS. Noe litteratur de senere årene har studert perifere regioner. Det er regioner som ofte har et tynt RIS med bakgrunn i et tynt næringsliv, liten eller ingen kunnskapsinfrastruktur, lite utviklet klyngevirksomhet og lite kunnskapsflyt (Isaksen & Karlsen, 2016, s. 277; Isaksen, 2015). Det er et kjent fenomen i litteraturen at næringsliv i tynne RIS har utfordringer med næringsutvikling på grunn av de nevnte regionale faktorene (Tödtling & Trippl, 2005; Cooke, 1995; Tödtling, 1992; Isaksen & Trippl, 2016).

I artikkelen «*Innovation in the periphery: Compensation and exploitation strategies*» studerte Jakob Eder og Michaela Trippl (2019) bedrifter i perifere områder. De hevder at bedrifter i tynne RIS¹ kan oppnå innovasjonsevne om de tar i bruk strategier for å kompensere for ulemper og for å utnytte fordelene i regionen. Det ble funnet at den viktigste strategien er å

¹ Denne masteroppgaven vil bruke tynt RIS og perifer region som synonyme begreper. For å utdype begrepsbruk, tynne RIS er nødvendigvis ikke en perifer region, og det er ikke gitt at perifere regioner har et tynt RIS. Eder og Trippl (2019) skriver om perifere regioner, ikke tynne RIS, men de har blant annet brukt tidligere studier fra tynne RIS i sin forskningsoppgave.

kompensere for ulempene, gjennom eksterne koblinger nasjonalt og globalt, ansette personer med høyere formell kompetanse, og å oppnå og utvikle høyt internt kompetansenivå. Intern kompetanse og kapabiliteter påvirker bedriftens absorpsjonsevne, noe som ifølge forskning er en viktig strategi for å oppnå innovasjonsevne i bedrifter som er lokalisert i tynne RIS (Flåten, Isaksen & Karlsen, 2015; Cohern og Levaintal, 1990; Grillitsch & Nilsson, 2015). Ifølge Eder og Trippel (2019) er det en sammenheng mellom bedriftens størrelse og tilgjengelige ressurser til å kompensere for ulempene i tynne RIS. Disse regionene består ofte av mange små og mellomstore bedrifter (Isaksen, 2015), som dermed kan ha mindre ressurser til å gjennomføre innovasjonsaktivitet. De tidligere studiene av tynne RIS har i hovedsak studert de store bedriftene (Flåten et al., 2015; Isaksen og Karlsen, 2016; Isaksen, 2015), og det foreligger mindre litteratur for hva som kan stimulere til innovasjon i små og mellomstore bedrifter.

Ifølge Frenken et al., (2010) er tynne RIS sårbare mot eksterne sjokk da dette ofte er regioner som ikke har diversifiserte industrier, og dermed i fremtiden vil kunne stagnere og lide av arbeidsløshet. Et tykkere og mer diversifisert RIS vil kunne redusere regionens sårbarhet og fare for fremtidig stagnering. Det handler om regional omstrukturering, noe som ifølge litteraturen kan skje på ulike måter. Omstrukturering kan enten komme gjennom nye næringer («*path creation*»), nye næringer som følge av at man kombinerer eksisterende aktiviteter i regionen («*path diversification*») og/eller fornying i eksisterende bedrifter («*path upgrading*») (Isaksen og Trippel, 2017 s. 6; Frenken et al., 2010). Ifølge Isaksen et al., (2019) vil slike omstruktureringer av regionen kreve endringer på bedrifts- og systemnivå. På systemnivå handler det om endringer i RIS for å støtte og tilrettelegge for næringsutvikling (Isaksen & Trippel, 2017). På bedriftsnivå handler det om at aktører driver frem innovasjonsaktivitet, som resulterer i fornying i eksisterende eller nye bedrifter og/eller næringer (Isaksen & Trippel, 2017, Eder & Trippel, 2019). For å øke tynne RIS` s evne til næringsutvikling og omstrukturering er argumentet i denne masteroppgaven at det må skje endringer i RIS og i næringslivet for å gjøre regionen tykkere og mer diversifisert, og mindre sårbar mot negative eksterne hendelser.

Tidligere forskning har i hovedsak studert innovative tynne RIS (Eder og Trippel, 2019; Jacobsen og Lorentzen, 2013) eller store bedrifter i tynne RIS, noe som tilsier et behov for mer empirisk forskning (Flåten et al., 2015, Isaksen og Karlsen, 2016; Isaksen, 2015). For å supplere tidligere forskning, vil denne masteroppgaven for det første studere små og mellomstore bedrifters innovasjonsaktivitet og deres regionale forutsetninger. For det andre

vil det bli sett på foretatte handlinger som har til hensikt å øke næringslivets evne til næringsutvikling og omstrukturering. Det overordnede forskningsspørsmålet i denne masteroppgaven er:

1. «Hva kjennetegner næringsutvikling og omstruktureringer i tynne RIS?»
2. «Hvordan kan næringsutvikling og omstrukturering stimuleres i tynne RIS?»

For å svare på forskerspørsmålene er Lister-regionen valgt som case. Dette er en perifer region med et tynt RIS. I 2018 var Lister-regionen rangert helt sist av Norges 85 regioner på næringslivsindeksen, noe som måler regionens næringsutvikling med bakgrunn i 11 indikatorer (Region analyse, 2020: 0/1). Ifølge denne statistiske analysen er Lister-regionen ikke en innovativ region. Når Lister-regionen samtidig er lokalisert i Norge som er et høyt utviklet land, tilsier det et stort innovasjonsbehov for å være konkurransedyktig og sikre arbeidslivsvekst (Flåten et al., 2015). Studiens resultater viser at Lister-regionens kjennetegn gir mange barrierer for å oppnå næringsutvikling og omstrukturering, men at det samtidig er fremmende faktorer som kan og bør utnyttes for å senke de regionale barrierene.

Fremgangsmåten i denne masteroppgaven er som følger: Neste kapittel vil gjennomgå teori for regionale innovasjonssystemer, tynne regionale innovasjonssystemers kjennetegn og til slutt teori for handlende aktører. I kapittel tre blir Lister-regionen presentert. Kapittel 4 er metodekapittel, der forskningsdesign, metodisk fremgangsmåte, reliabilitet og validitet fremkommer. Kapittel 5 er analyse og diskusjon, der blir empiri fra Lister-regionen drøftet i lys av teori fra kapittel 2. Det siste kapittelet er oppsummering og konklusjon, der hovedresultater blir gjennomgått og ytre validitet vurderes.

2. Innovasjon i tynne regioner

I dette kapitlet vil det bli gjennomgått teori innenfor regionale innovasjonssystemer og handlende aktører på bedrift- og systemnivå («agency»). Litteraturen innenfor det regionale innovasjonssystemet har blitt kritisert for å være statisk. Denne masteroppgaven kommer til å supplere teori innenfor RIS med teori om handlende aktører på bedrift- og systemnivå, for å få et mer dynamisk perspektiv på regionalt innovasjonssystem.

2.1 Regionale innovasjonssystemer

Et RIS blir sett på som:

*«Specific framework in which close interfirm interaction, knowledge and policy support infrastructure, and sociocultural and institutional environment might stimulate collective learning, continuous innovation and entrepreneurial activities»
(Isaksen & Trippel, 2016, s. 70).*

Rammeverket bygger på at regionens næringslivsaktører, kunnskapsorganisasjoner og det institusjonelle rammeverket kan stimulere til kollektiv læring, innovasjonsaktivitet og nye bedrifter. Dette kan gjøres ved at bedrifter kombinerer intern kompetanse med ekstern kunnskap som er tilgjengelig i RIS (Isaksen & Karsen, 2016, s. 278; Asheim og Isaksen, 2002; Isaksen & Trippel, 2016; Asheim, Isaksen, and Trippel, 2019). Med bakgrunn i RIS rammeverk er næringslivets innovasjonsevne ikke isolert til den enkelte bedrift, men et resultat av den regionale konteksten innovasjonsaktiviteten skjer innenfor (Asheim, Isaksen, and Trippel, 2019). Næringslivet består av offentlig sektor, enkelt næringer, klynger og bedrifter. Kunnskapsinfrastrukturen er den delen av innovasjonssystemet som produserer kunnskap til næringslivet. Her inngår universiteter, fagskoler samt forsknings- og utviklingsorganisasjoner (heretter FoU) (Fitjar et al., 2016). Det institusjonelle rammeverket består av en formell og en uformell del, og er rammene for regional atferd som både kan gi begrensninger og forutsigbarhet i regionen (Isaksen & Trippel, 2016). Det formelle rammeverket er eksplisitte regler, lover og avtaleverk, og det uformelle rammeverket er kultur og sosial kapital (North, 1994). I den uformelle institusjonen har sosial kapital fått størst

oppmerksomhet (Isaksen & Trippel, 2016), og sosial kapital vil i denne masteroppgaven være sentralt for å diskutere RIS. Westlund and Kobayshi (2013, s. 5) definerer sosial kapital som:

«*Social networks and relation held together by common norms and value*».

Sosial kapital er bindeleddet mellom mennesker og overlapper sosial og økonomisk atferd (Malecki, 1999, s. 1025). Et skille er gjort mellom «*bonding*» og «*bridging*» sosial kapital², der den førstnevnte refererer til interne nettverk av grupper og organisasjoner og de felles normer og verdier som holder nettverket sammen. «*Bridging*» sosial kapital er koblinger mellom aktører i ulike grupper og organisasjoner (Westlund and Kobayshi, 2013, s 5-6; Isaksen & Karsen, 2016, s. 279). Den sosiale kapitalen er relevant i denne studien fordi sosial atferd påvirker innovasjonsevnen til ulike regioner (Isaksen & Trippel, 2016).

Regioner er svært ulike når det kommer til industri og spesialisering, evne til lokal kunnskapsflyt, politisk kompetanse og at den uformelle institusjonen er stedsspesifikk (Tödtling & Trippel, 2005). Det har blitt klassifisert tre ulike typer av regionale innovasjonssystemer, der hver av disse har sine kjennetegn. Tykke og diversifiserte RIS har et variert næringsliv med mange store næringer. Disse regionene er gjerne storbyer med stor kunnskapsinfrastruktur innenfor et bredt teknologisk område. Næringslivet i tykke og diversifiserte regioner har tilgang på kunnskap, både fra kunnskapsorganisasjoner og i næringslivet, noe som øker muligheten til kunnskapsflyt og omstrukturering³ (Isaksen & Trippel, 2019; Isaksen & Trippel, 2016). Tykke og spesialiserte regioner er ofte tradisjonelle industriområder. De har et stort næringsliv innenfor et spesialisert teknologisk område. Kunnskapsinfrastrukturen forsterker ofte denne eksisterende spesialiseringen, og på grunn av et spesialisert næringsliv vil det være mindre mulighet for å kombinere ulike kunnskapstyper i regionen. Klyngevirksomhet og samarbeid står ofte sterkt i disse regionene (Isaksen & Trippel, 2016; Tödtling & Trippel, 2005). Tynne regioner er ofte perifere regioner, med en eller få store næringer, og liten eller ingen kunnskapsinfrastruktur (Isaksen & Trippel 2016). Neste delkapittel vil gå videre inn på litteratur til tynne RIS.

² Denne masteroppgaven vil bruke begrepene «*bonding*» og «*bridging*», noe som henviser til «*bonding*» sosial kapital og «*bridging*» sosial kapital.

³ Omstrukturering vil si fornying i bedrifter, næringer og/eller i regionen generelt. Det kan være et resultat av inkrementelle, disruptive eller radikale innovasjoner, eller at det oppstår næringer som er nye for regionen.

2.2 Tynne RIS

2.2.1 Tynne regioners kjennetegn

Essensen bak innovasjonssystem litteraturen er at innovasjoner oppstår som et resultat av at kunnskap flyter næringslivsaktørene seg imellom, og mellom næringslivsaktører og kunnskapsorganisasjoner, og at dette skjer innenfor rammene av det institusjonelle rammeverket (Isaksen, 2019). Tynne RIS har ifølge teorien en svak kunnskapsinfrastruktur, et tynt næringsliv og få eller ingen utviklet klyngevirksomhet (Isaksen, 2019; Isaksen & Trippl, 2016; Tödting & Trippl, 2005; Isaksen, 2015). Det tynne næringslivet består ofte av mange små og mellomstore bedrifter innenfor ressursbaserte næringer og noen få store bedrifter (Isaksen, 2015). Når det er få diversifiserte næringer og varierte bedrifter, samt svak kunnskapsinfrastruktur, vil dette påvirke muligheten til å kombinere relatert og ikke-relatert erfaringsbasert og forskningsbasert kunnskap i regionen. Det tynne næringslivet og den svake kunnskapsinfrastrukturen resulterer i at det ofte er lite kunnskapsflyt i tynne RIS (Isaksen, 2019; Isaksen & Karsen, 2016; Eder & Trippl, 2019). Svak kunnskapsinfrastruktur og et tynt næringsliv innenfor ressursbaserte næringer har en sammenheng med at næringslivet i disse regionene ofte innoverer i tråd med DUI-innovasjonsmåter⁴.

Innovasjonsmåter kan deles inn i to hovedkategorier. Den ene innovasjonsmåten er DUI (Doing Using, Interacting), der ansatte bruker sin erfaring og kompetanse til å stadig møte nye problemer og kunders behov (Isaksen & Karlsen, 2016; Isaksen & Karlsen, 2012). En stadig forbedring av det eksisterende gir ofte en inkrementell innovasjonsevne. Den andre innovasjonsmåten er STI (Science, Technology, Innovation), der forskningsbasert kunnskap utvikles internt i organisasjonen eller innhentes fra eksterne aktører (Isaksen & Karlsen, 2016; Isaksen & Karlsen, 2012) og videre resulterer i nye/utviklede produkter, tjenester eller prosesser (Fitjar et al., 2016). STI har ofte en større radikalitet (Isaksen & Karlsen, 2016). I tillegg har Isaksen og Karlsen (2016) kommet med en tredje form for innovasjonsmåte, som tar i bruk både STI og DUI i innovasjonsprosessene. Denne kalles CCI (Combined and Complex mode of Innovation). Ifølge forskning gir CCI størst innovasjonsevne, da den kombinerer styrkene med de to andre modellene og samtidig gjør at bedrifter kan skifte mellom ulike tilfang i innovasjonsprosesser (Isaksen & Karlsen, 2012; Fitjar et al., 2016). Lite kunnskapsflyt påvirker næringslivet mulighet til å innhente forskningsbasert kunnskap, noe

⁴ Denne masteroppgaven vil bruke begrepene DUI, STI og CCI for å uttrykke ulike innovasjonsmåter.

som tilsier mer DUI og mindre STI (Isaksen og Karsen, 2016; Isaksen, 2015; Tödting & Tripl, 2005).

En svak kunnskapsinfrastruktur gir få eller ingen høyere utdanningsenheter (Isaksen & Tripl, 2016; Tödting & Tripl, 2005). I tynne RIS er det normalt sett lavt nivå av høyere formell kompetanse (Tödting & Tripl, 2005). Empiriske studier viser at personer som er lokalisert i tynne RIS og som ønsker høyere formell kompetanse, må flytte til sentrale områder for å studere, og at mange av disse ikke returnerer (Plane, Henrie & Perry, 2005; Artz, 2003). Det er et kjent fenomen i litteraturen at sentrale områder, der de har jobber av høy kvalitet (Storper and Scott, 2009), tilbyr toleranse for ulikheter (Florida, 2002), forbruksmuligheter (Glaeser, Kolko, & Saiz, 2001) og fritids- og underholdningsaktiviteter, tiltrekker kompetente ansatte (Clark, Lloyd, Wong, & Jain, 2002). Tynne RIS` s lave arbeidskraftsattraktivitet og svake kunnskapsinfrastruktur kan påvirker regionens lavere nivå av høyere formell kompetanse.

Ifølge Westlund and Kobayshi (2013) består tynne RIS i hovedsak av «*bonding*» sosial kapital, der samarbeid og deling av kunnskap skjer mellom godt kjente aktører (Isaksen og Tripl, 2016). «*Bonding*» kan på den ene siden stimulere til læring og kunnskapsoverføring mellom aktørene. På den andre siden kan for mye «*bonding*» hindre innovasjonsevne, noe som kan føre til stivhet i stedet for variasjon. Det kan skje om aktørene ikke får tilgang på ny eksplisitt og forskningsbasert kunnskap (Malecki, 2012 s. 1031; Isaksen & Karslen, 2016 s. 279). Den uformelle institusjonen kan være tykk og føre til regional stivhet om tynne RIS kjennetegnes av mye “*bonding*” (Isaksen & Karlsen, 2016 s. 278-279).

Tynne RIS kjennetegnes av et lavt nivå av høyere formell kompetanse, få eller ingen høyere utdanningsenheter og forskningsenheter, lav attraktivitet, få eller ingen utviklede klyngevirksomheter, lite kunnskapsflyt og mye «*bonding*» (Isaksen & Tripl, 2016; Tödting & Tripl, 2005).

2.2.1 Barrierer for næringsutvikling i tynne RIS

Tynne RIS har sine kjennetegn som kan gi barrierer for næringsutvikling og omstrukturering. I dette kapitlet skal barrierene for næringsutvikling i tynne RIS både fra et bedrifts- og systemperspektiv gjennomgås.

2. 2. 2. 1 Barrierer for næringsutvikling på bedriftsnivå

Det er et kjent fenomen i litteraturen at mye DUI, og mindre STI kan være en barriere mot næringsutvikling og omstrukturering (Isaksen 2015, s 589; Isaksen & Karlsen, 2016; Tödtling & Trippl, 2005; Isaksen og Trippl, 2016). Ifølge forskning har bedriftens kapabiliteter betydning for deres absorpsjonsevne (Tödtling & Trippl, 2005; Grillitsch & Nilsson, 2015; Flåten et al., 2015; Cohen & Levinthal, 1990). Absorpsjonskapasitet er næringslivets evne til å kunne identifisere ekstern kunnskap, assimilere den og kombinere den i bedriftens eksisterende aktiviteter (Cohern og Levaintal, 1990; Flåten et al., 2015). Bedrifter som har vitenskapelig kunnskap og kompetente ansatte vil ha større mulighet til å absorbere kunnskap fra eksterne kunnskapsnettverk (Flåten et al., 2015). Ifølge Eder og Trippl (2019) er lite tilførsel av kompetente ansatte den største utfordringen på bedriftsnivå i tynne RIS. Mye erfaringsbasert kunnskap, lite forskningsbasert kunnskap og lavere utdanningsnivå kan være en barriere på bedriftsnivå i tynne RIS. Selv om bedriftene får tilgang på vitenskapelig og eksplisitt kunnskap kan det være manglende kapabiliteter til å absorbere denne (Tödtling & Trippl, 2005; Cohen & Levinthal, 1990; Grillitsch & Nilsson, 2015, s. 299). Om næringslivet ikke får tilgang på ny kunnskap kan det føre til kognitiv innelåsning. Kognitiv innelåsning er når kunnskapen i bedriften/næringslivet er for lik, og bidrar til videre spesialisering av det eksisterende («*path extention*»), noe som ikke vil være nok til langsiktig bærekraftig utvikling (Asheim, Boschma, and Cooke 2011; Isaksen et al., 2019). Ensidig kunnskap på bedriftsnivå kan være en barriere i tynne RIS, og føre til kognitiv innelåsning.

Spigel (2013) hevder at:

«Entrepreneurship is a social endeavour embedded in multiple cultural and economic contexts» (S. 804), og at *«entrepreneurs largely draw on local resources as they start and grow their firms»* (s. 807).

Ifølge Spigel (2013) er mulighet for vekst i nye bedrifter innbakt i regionens kultur og økonomiske struktur, der nystartede bedrifter i stor grad nyttiggjør seg av lokale ressurser for å oppnå vekst. Nystartede bedrifter trenger flere aktører enn kun sine grunnleggere. De trenger aktører med komplementære ressurser, aktører som støtter innovasjonsaktivitet, samt kunder og leverandører som er med å skape et marked for deres produkt (Garud & Karnøe, 2003; Isaksen et al., 2018). Fordi tynne RIS har et tynt næringsliv og svak

kunnskapsinfrastruktur kan det være en barriere for å oppnå vekst i både små bedrifter som skiller seg fra regionens eksisterende kompetanse.

2. 2. 2. 2 Barrierer for næringsutvikling på systemnivå

Det ble nevnt at tynne RIS har lite kunnskapsflyt, som et resultat av svak kunnskapsinfrastruktur og tynt næringsliv (Eder & Trippel; Isaksen, 2015). Innovasjoner er et resultat av en stadig tilførsel av ny kunnskap. Om tynne RIS ikke har tilstrekkelig forskningsbasert og erfaringsbasert kunnskap kan det hindre næringsutvikling. Videre vil regionens lave attraktivitet (Storper and Scott, 2009; Florida, 2002; Glaeser, Kolko, & Saiz, 2001; Clark, Lloyd, Wong, & Jain, 2002) og lave utdanningsnivå (Tödtling & Trippel, 2005) påvirke næringslivets tilgang på kompetente ansatte. Barrierer for å oppnå næringsutvikling og omstrukturering i tynne RIS kan være lav attraktivitet, lave kapabiliteter i næringslivet og lite lokal kunnskapsflyt.

Det institusjonelle rammeverket former mulighet for økonomisk atferd og innovasjonsaktivitet i næringslivet (Neffke, Henning, and Boschma 2011; Isaksen & Trippel, 2017; North, 1994). Som tidligere nevnt består institusjonen av formelle og uformelle rammer. Eder & Trippel (2019, s 13) hevder at bedriftens størrelse har betydning for muligheten til institusjonelle endringer, der små og mellomstore bedrifter har mindre påvirkningskraft på det formelle rammeverket, får mindre støtte til økonomiske aktiviteter og har mindre samarbeid med politiske enheter. For å unngå stivhengighet i tynne RIS vil innovasjonsaktivitet også i små og mellomstore bedrifter være sentralt for å gjøre regionen tykkere og eventuelt også øke diversiteten. Stivhengighet er når næringslivet blir innelåst i gamle mønster og ikke klarer å omstrukturere seg. Den eksisterende formelle institusjonen kan være en barriere mot næringsutvikling og omstrukturering i tynne RIS (Isaksen et al., 2017). I den uformelle institusjonen inngår den sosiale kapitalen. Tynne RIS har ifølge litteraturen mye «*bonding*» (Isaksen & Karlsen, 2016), noe som kan hindre tilgang på ny kunnskap gjennom «*bridging*» (Granovetter, 1973). Mye «*bonding*» kan være en barriere mot næringsutvikling og omstrukturering om det bidrar til stivhet i tynne RIS (Isaksen & Trippel, 2017, s. 437).

Ifølge Frenken et al., (2010) er tynne RIS sårbare for eksterne sjokk da dette ofte er regioner som har få diversifiserte næringer, og dermed i fremtiden vil kunne stagnere og lide av arbeidsløshet. Det har en sammenheng med at tynne RIS ofte har utfordringer med å oppnå

omstrukturering (Isaksen, 2015; Isaksen & Trippel, 2017; Isaksen & Trippel, 2016). Med omstrukturering menes i denne masteroppgaven oppgradering i eksisterende næringer («*path upgrading*»), nye næringer som kommer av å kombinere eksisterende aktiviteter i regionen («*path diversification*») eller gründervirksomhet («*path creation*») som gir helt nye næringer for regionen (Isaksen & Trippel, 2017). Ifølge innovasjonslitteraturen er regioners evne til omstrukturering et resultat av RIS karakteristika (Isaksen & Karlsen, 2016; Isaksen & Trippel, 2016). Forskning viser at utvikling av det eksisterende («*path extention*») oftere forekommer i tynne RIS, enn det omstrukturering gjør («*path upgrading*», «*path diversification*» og «*path creation*») (Isaksen et al., 2018; Isaksen, 2015; Isaksen & Trippel, 2017). Et tynt næringsliv har en mindre diversifisert næringslivsstruktur, noe som gjør det utfordrende å kombinere eksisterende aktiviteter i regionen til nye næringer («*path diversification*»). Helt nye næringer («*path creation*») i tynne RIS vil ifølge Isaksen og Trippel (2017) ofte måtte starte fra bunnen, da regionen har få teknologier som kan gi støtte til vekst og utvikling. Forskning viser at tynne RIS har relativt få nyetableringer (Isaksen, 2015). Dette i sammenheng med utvikling av det eksisterende («*path extention*») viser til at tynne RIS kan bære preg av stivhengighet (Isaksen, 2015; Isaksen & Trippel, 2016; Isaksen et al., 2018). Tynne RIS med få diversifiserte næringer kan være en barriere for å oppnå næringsutvikling og omstrukturering.

2.2.3 Fremmede faktorer for næringsutvikling i tynne RIS

Tynne RIS har i tillegg til barrierer også fremmede faktorer som kan stimulere til næringsutvikling og omstrukturering. Eder og Trippel (2019) hevder at det har vært et negativt perspektiv på innovasjon i tynne RIS, da de mener at disse regionen også har fordeler. Videre vil det bli en litteraturgjennomgang av fremmede faktorer for næringsutvikling i tynne RIS på bedrift- og systemnivå.

2.2.3.1 Fremmede faktorer for næringsutvikling på bedriftsnivå

Eder & Trippel (2019) hevder at stabil arbeidskraft er en fremmede faktor på bedriftsnivå. Når ansatte jobber lenge i en bedrift utvikler de erfaringsbasert kunnskap. Denne kunnskapen kan bidra til hyppige inkrementelle innovasjoner (Flåten et al., 2015). Stabil arbeidskraft kan på den ene siden stimulere til innovasjonsaktivitet ved at de ansatte utvikler kort kognitiv avstand («*proximity*») der de deler samme kunnskap og ekspertise, noe som kan føre til god kommunikasjon og læringsprosesser. For kort kognitiv avstand kan på den andre siden hindre tilgang på ny kunnskap og derfor føre til kognitiv innelåsning (Boschma, 2005). Stabil

arbeidskraft kan også ha en sammenheng med at arbeidstakere i tynne RIS ofte har høy lojalitet til bedriften. Høy lojalitet er ifølge studien til Eder & Tripl (2019) en faktor som gjør at bedriftene kan beholde kritisk kompetanse. Stabil arbeidskraft kan samtidig være en barriere på systemnivå. Lav regional arbeidskraftsmobilitet kan hindre overføring av kompetanseområder mellom næringslivsaktører, og på den måten hindre kunnskapsflyt.

Bedrifter som er lokalisert i tynne RIS, har ofte lavere kostnadsnivå enn de som er lokalisert i urbane områder. Når næringslivet er tynt vil det ifølge Eder & Tripl (2019) være mindre konkurranse om arbeidstakere, noe som kan holde lønnsnivået nede. Kostnadsfordelene er ifølge forskning først og fremst en fremmede faktor nystartede bedrifter rapporterer om (Eder & Tripl, 2019). Andre fordeler i tynne RIS er tilgang på naturressurser (Isaksen, 2015, 594: Eder & Tripl, 2019) og at investorer i større grad er villig til å investere i innovative bedrifter (Eder & Tripl, 2019). Kostnadsfordeler, tilgang på naturressurser og investormiljøer er en fremmede faktor på bedriftsnivå.

Ifølge Boschma (2005) har avstander («*proximity*») betydning for bedriftenes innovasjonsevne. Sosial avstand er relasjoner på mikronivå, der kjennskap og tillit kan stimulere til læringsprosesser. Institusjonell avstand er felles normer, regler, praksiser på makronivå som regulerer relasjoner mellom individer og grupper. Når tynne RIS har et tynt næringsliv med få aktører kan det gi korte sosiale og institusjonelle avstander som kan stimulere til innovasjonsaktivitet. Korte sosiale og institusjonelle avstander kan være en fremmede faktor i tynne RIS.

2. 2. 3. 2 Fremmede faktorer for næringsutvikling på systemnivå

Når tynne RIS har mindre aktører i regionen vil den være mer oversiktlig, noe som ifølge Meili & Shearmur (2019, s. 505) gir tettere kontakt mellom politiske- og bedriftsnivå. Videre hevder Polèse & Shearmur (2002, s. 182) at tynne regioner har mindre regler, og derfor større fleksibilitet til å kunne reorganisere systemet for å støtte regionens økonomiske aktivitet. Et oversiktlig og fleksibelt RIS er ifølge teorien en fremmede faktor på systemnivå.

Eder & Tripl (2019) hevder at myke faktorer er en fordel i tynne RIS. For det første kan avslappet miljø og mye natur tiltrekke personer med høyere formell kompetanse (Davies et al., 2012, p. 121). For det andre kan regionens særegne trekk, som image og tradisjoner brukes i markedsføring av produkter (Dinis, 2006; Mayer, Habersetzer & Meili, 2016).

Regionens myke stedsspesifikke faktorer, som gjerne skiller seg fra urbane områder kan være en fremmede faktor for næringsutvikling.

2.2.4 Sammendrag av barrierer og fremmede faktorer for næringsutvikling og omstrukturering i tynne RIS

Det har vært en litteraturgjennomgang av barrierer og fremmede faktorer for næringsutvikling og omstrukturering i tynne RIS. Barrierene i tynne RIS er mye DUI (om det fører til kognitiv innelåsning), høy grad av «bonding», stivhengighet, tynt næringsliv som domineres av små og mellomstore bedrifter, svak kunnskapsinfrastruktur, lite kunnskapsflyt, lav attraktivitet til regionen, lite høyere formell kompetanse og stabil arbeidskraft (kun på systemnivå). Fordeler i tynne RIS er kostnadsfordeler, høy lojalitet, oversiktlig og fleksibelt RIS og stabil arbeidskraft (kun på bedriftsnivå). I neste delkapittel skal det presenteres teori for hvordan tynne RIS kan senke sine barrierer og styrke sine fremmede faktorer for næringsutvikling og omstrukturering.

2.3 Handlende aktører på bedrifts- og systemnivå

Isaksen et al., (2019) argumenterer for at næringsutvikling påvirkes av handlende aktører på bedrift- og systemnivå for å oppnå innovasjonsaktivitet. På bedriftsnivå handler det om at personer eller grupper starter nye bedrifter eller innovasjonsaktivitet i eksisterende næringer. For å støtte nye bedrifter og innovasjoner i næringslivet er det nødvendig med handlende aktører på systemnivå som restrukturerer den økonomiske aktiviteten i regionen i samsvar med næringslivets behov for utvikling og omstrukturering. Handlende aktører på systemnivå kan enten utføre endringer for å svare til næringslivets behov eller endre systemet for å skape et mulighetsrom der nye bedrifter eller nye aktiviteter kan vokse frem (Isaksen et al., 2019 s. 1). Handlinger på bedrifts- og systemnivå blir i denne masteroppgaven tolket som atferd eller inngrep som utføres av enkelt personer eller grupper.

2.3.1 Handlende aktører på bedriftsnivå

Det vil i dette delkapitlet være en litteraturgjennomgang av hva handlende aktører på bedriftsnivå kan gjøre for å senke barrierene og utnytte fremmede faktorer i tynne RIS.

2.4.1.1 Handlinger på bedriftsnivå for å senke barrierene i tynne RIS

Ifølge teorien er høy grad av erfaringsbasert kunnskap, liten grad av forskningsbasert kunnskap og lavt utdanningsnivå barrierer på bedriftsnivå som kan resultere i kognitiv innelåsning. For at bedriftene skal kunne skifte mellom ulike tilfang, både når det gjelder å forbedre det eksisterende («*path extention*») og kunne oppnå oppgradering («*path upgrading*») tilsier dette bruk av CCI (Isaksen & Karlsen, 2012; Isaksen, 2015). Handlinger på bedriftsnivå kan øke tilgang på vitenskapelig kunnskap ved å etablere interne forskningsavdelinger og/eller eksterne nettverk (Eder & Tripple, 2019). En strategi for å kompensere for lite kunnskapsflyt og svak kunnskapsinfrastruktur er ifølge empiriske studier å nyttiggjøre seg av eksterne nettverk for å innhente eksplisitt og vitenskapelig kunnskap (Grillitsch & Nilsson 2015; Eder & Trippl, 2019; Flåten et al., 2015). Bedrifter må i tillegg ha tilstrekkelig absorpsjonsevne for å kunne absorbere ny kunnskap til CCI (Isaksen & Karsen, 2012; Fitjar et al., 2016; Cohern og Levaintal, 1990; Flåten et al., 2015; Eder & Trippl, 2019). Ifølge litteraturen vil høy absorpsjonsevne gi bedrifter større mulighet til å samarbeide med eksterne parter (Balland, Boschma, & Frenken, 2015; Grillitsch & Nilsson, 2015). Handlinger på bedriftsnivå kan øke den enkelte bedrifts kapabiliteter gjennom rekruttering og kompetanseutvikling (Eder & Trippl, 2019). Bedrifter kan drive direkte markedsføring («*employee branding*») og ha kontakt med universiteter for å øke rekrutteringsmulighetene (Eder & Trippl, 2019). Ifølge studier er organisatorisk læring, innomhus kunnskapsutvikling og kompetente ansatte viktige strategier for bedrifter i tynne RIS for å oppnå interne kapabiliteter (Eder & Trippl, 2019; Flåten et al., 2015; Isaksen & Karlsen, 2015; Grillitsch & Nilsson, 2015).

Ifølge teorien er det to metoder aktørene på bedriftsnivå kan benytte seg av for å senke barrierene ved et tynt næringsliv som ofte har få relaterte og ikke-relaterte teknologier. De kan enten internalisere aktiviteter som vanligvis ikke er tilgjengelig i regionen eller de kan innhente denne kunnskapen gjennom eksterne nettverk (Isaksen & Karlsen, 2016). Ved å internalisere aktiviteter vil bedriftene på den ene siden kunne bli selvforsynte med kunnskap og ressurser, og på den andre siden lage synergieffekter, noe som kan øke bedriftens kompetanseområder og mulighet for å kombinere aktiviteter i virksomheten til innovasjonsaktivitet. For å gjøre næringslivet tykkere i tynne RIS er det behov for handlende aktører på bedriftsnivå som starter nye næringer og som støtter opp om nye næringer i RIS (Isaksen & Trippl, 2017, Isaksen et al., 2018). For nystartede bedrifter vil eksterne nettverk kunne være essensielt for å få tilgang på erfaringsbasert, teknologisk og vitenskapelig

kunnskap, mer så enn å internalisere aktiviteter i bedriften, da disse bedriftene ofte har mindre ressurser til å kunne ta i bruk flere aktiviteter (Eder & Trippl, 2019).

2.3.1.2 Handlinger på bedriftsnivå for å utnytte de fremmede faktorene i tynne RIS

Fremmede faktorer for innovasjonsaktivitet er stabil arbeidskraft, kostnadsfordeler, tilgang på naturressurser og investormiljø som støtter innovative bedrifter (Eder & Trippl, 2019; Isaksen, 2015). Stabil arbeidskraft kan på den ene siden utnyttes av aktører på bedriftsnivå for å utvikle høyt internt kompetansenivå og stimulere til læringsprosesser (Flåten et al., 2015). På den andre siden viser stabil arbeidskraft ofte til lojale ansatte som kan utnyttes ved å hindre uønsket kunnskapsoverføring (Eder & Trippl, 2019). På bedriftsnivå kan handlende aktører utnytte investormiljøet, tilgangen på naturressurser og kostnadsfordelene i tynne RIS ved å innhente ressurser til innovasjonsaktivitet samtidig som de oppnår vekst og utvikling til en lavere kostnad.

2. 3. 2 Handlende aktører på systemnivå

Det vil i dette delkapitlet bli sett på hvilke handlinger aktører på systemnivå kan utføre for å senke barrierene og utnytte de fremmede faktorene i tynne RIS.

2.3.2.1 Handlinger på systemnivå for å senke barrierene i tynne RIS

Tynne RIS har barrierer på systemnivå som ifølge litteraturen er tynt næringsliv, liten kunnskapsinfrastruktur, lite høyere formell kompetanse i regionen, lav attraktivitet til regionen (Storper and Scott, 2009; Glaeser, Kolko, & Saiz, 2001; Clark, Lloyd, Wong, & Jain, 2002; Plane, Henrie & Perry, 2005; Artz, 2003), lite kunnskapsflyt og lite mobilitet blant ansatte (Isaksen, 2015; Eder & Trippl, 2019; Grillitsch & Nilsson, 2015; Isaksen & Karlsen, 2012; Asheim, Boschma, and Cooke 2011; Isaksen et al., 2019). For å senke disse barrierene er det behov for handlende aktører på systemnivå som påvirker RIS funksjon og karakteristika, for å bedre støtte den økonomiske aktiviteten i regionen (Isaksen et al., 2019). Ifølge Isaksen et al., (2019) kan dette gjøres på følgende ulike måter; a) «*emergence of new organisations, policy instruments, regulations etc.*», b) «*new use of existing organisations, instruments etc.*» og c) «*new relations between RIS actors such as increased knowledge flows*» (s, 15). I litteraturen blir det nevnt at handlende aktører på systemnivå er viktigere desto tynnere kunnskaps- og næringslivsstrukturen i regionen er (Isaksen et al., 2019; Isaksen et al., 2018).

Tödting & Tripl (2005) hevder at tynne RIS sine utfordringer med stivhengighet kan møtes med politikk. Martin (2010) hevder at institusjonelle endringer kan oppnås ved at politikk bidrar til å endre, fjerne eller tildele nye regler, virkemidler og strukturer i regionen eller bruke det eksisterende på nye måter. Institusjonelle endringer kan støtte omstrukturering i eksisterende næringer («*path upgrading*») og/eller lage et mulighetsrom for nye næringer å vokse frem («*path diversification*» og «*path creation*»). Politikk som endrer de formelle rammene i regionen kan videre føre til endringer i uformelle institusjonen, kunnskapsinfrastrukturen og næringslivet. For det første kan politikk starte nye kunnskaps-, FoU- og utdanningsorganisasjoner som driver produksjon og diffusjon av kunnskap (Isaksen et al., 2018). For det andre kan politiske handlinger koble regionen til innovative bedrifter og forskningsavdelinger i andre regioner (Isaksen, 2015). For det tredje kan politiske handlinger koble bedrifter til kunnskapsnettverk i og utenfor regionen. Ved økt regional kunnskapsflyt og koblinger til eksterne kunnskapsnettverk kan regionen som helhet oppnå økt grad av «*bridging*» (Isaksen & Karlsen, 2016; Malecki, 2012; Granovetter, 1973). Til slutt kan politikk bidra til å øke bedriftens interne kapabiliteter og absorpsjonsevne for å styrke de enkelte bedriftenes innovasjonsevne (Isaksen, 2015). Ifølge Tödting & Tripl (2005) burde politikk støtte små og mellomstore bedrifter, og stimulere til læringsprosesser i disse. De overnevnte politiske handlingene kan gjøre tynne RIS tykkere, gi dem større diversitet (Tödting & Tripl, 2005) og samtidig mindre sårbare mot eksterne sjokk. Et tykkere og mer diversifisert næringsliv er ifølge litteraturen faktorer som kan påvirke antall attraktive arbeidsplasser (Storper and Scott, 2009) i regionen og kan øke den regionale mobiliteten (Tödting & Tripl, 2005).

2.3.2.2 Handlinger på systemnivå for å utnytte de fremmede faktorene i tynne RIS

Fremmede faktorer i tynne RIS gir handlende aktører mulighet til å stimulere til næringsutvikling og omstrukturering. En fremmede faktor er at tynne RIS har få regler, noe som gir større fleksibilitet til å endre regionens formelle institusjonelle rammeverk (Polèse & Shearmur, 2002, s. 182). Politiske handlinger kan utnytte regionens fleksibilitet enten gjennom selektiv politikk for å styrke vinnernæringer (Isaksen & Tripl, 2017). Eller ved å endre, fjerne og/eller lage nye regler, virkemidler og strukturer (Martin, 2010) for å støtte regionens små og mellomstore bedrifter og lage et mulighetsrom for gründervirksomhet og nye teknologier i regionen (Isaksen et al., 2017). Når regionen samtidig er oversiktlig, og kjennetegnes av tett kontakt mellom politisk- og bedriftsnivå (Meili & Shearmur, 2019, s.

505), vil det gi mulighet for handlende aktører på systemnivå til å koble regionale aktører sammen for å stimulere til læring, støtteaktiviteter og regionale verdikjeder for å utnytte den sosiale kapitalen i tynne RIS (Isaksen & Tripl, 2016).

2.3.3 Sammendrag handlinger på bedrift- og systemnivå

For å sikre bærekraftig utvikling i tynne RIS er det ifølge litteraturen behov for endringer på bedrift- og systemnivå, på en måte som er tilpasset hverandres behov. RIS som helhet er avhengig av handlende aktører på bedriftsnivå som starter nye bedrifter, gjennomfører innovasjonsaktivitet og nyttiggjør seg av eventuelle endringer på systemnivå. For å øke tynne RIS evne til næringsutvikling og omstrukturering, både i eksisterende og i nye bedrifter, trenger de endring på systemnivå som støtter den nye økonomiske aktiviteten. Ved at aktører på bedrifts- og systemnivå sammen senker barrierer og utnytter de fremmede faktorene i tynne RIS er argumentet at regionen som helhet kan oppnå næringsutvikling og omstrukturering.

2.4 Analytisk rammeverk

Tynne RIS kjennetegnes av ulike faktorer for næringsutvikling og omstrukturering, disse fungerer både fremmede og som barrierer. I litteraturen er det nevnt flere barrierer enn fremmede faktorer, noe som underbygger det at tynne RIS har større utfordringer enn tykke regioner når det kommer til næringsutvikling (Isaksen & Tripl, 2017). For å sikre en bærekraftig fremtid i tynne regioner vil det være behov for aktører både på bedrifts- og systemnivå som utfører handlinger for å overkomme barrierene og utnytte de fremmede faktorene i regionen. Med bakgrunn i den ovennevnte litteraturen er det utarbeidet et analytisk rammeverk, tabell 2.1.

Tabell 2.1: Analytisk rammeverk

TYNNE RIS	TYNNE RIS KJENNETEGN	HANDLINGER FOR NÆRINGSUTVIKLING I TYNNE RIS
BEDRIFTS-NIVÅ BARRIERE FOR NÆRINGS-UTVIKLING	Mye DUI- og lite STInnovasjonsmåter, som kan resultere i kognitiv innelåsning og hindre evne til omstrukturering og gi lav absorpsjonsevne i næringslivet. Tynt RIS med lite relatert og ikke-relatert kunnskap som kan støtte vekst og utvikling i varierte næringer	Ansette kompetente personer, utvikle eksterne kunnskapsnettverk, kontakt med universiteter og FoU, og kompetanseutvikling/utdanning. Starte bedrifter, implementere flere aktiviteter i bedriften eller samarbeide med aktører utenfor regionen
FREMMENDE FAKTORER FOR NÆRINGS-UTVIKLING	Kostnadsfordeler på grunn av lavere lønnskostnader Naturressurser Stabil arbeidskraft og lojalitet Investorer støtter innovative bedrifter	Utnytte kostnadsfordeler for å starte innovasjonsaktivitet Innhente ressurser til innovasjonsaktivitet og til å starte nye næringer Interne læringsprosesser, utdanning for å øke absorpsjonsevne og utnytte fordeler av lojale ansatte i kritiske arbeidsoppgaver og til kompetanseheving Søke støtte til utviklingsprosjekter
SYSTEM-NIVÅ BARRIERER FOR NÆRINGS-UTVIKLING	Tynt næringsliv med relativt mange små og mellomstore bedrifter, få nyetableringer og lav arbeidskraft mobilitet Lite kunnskapsflyt Liten kunnskapsinfrastruktur og lavt nivå av høyere formell kompetanse i regionen Lav arbeidskraftsattraktivitet til regionen Mye «bonding» sosial kapital	Gjøre næringslivet «tykkere»; Støtte til nyetableringer og vekst i små og mellomstore bedrifter og kobler næringslivet i regionen Etablere kunnskapsorganisasjoner og koble næringslivet i regionen og med nasjonale og internasjonale aktører Gjøre kunnskapsinfrastrukturen «tykkere»: Etablere FoU og utdanning i regionen eller samarbeide med FoU og utdanningsinstitusjoner i andre regioner. Øke regionens steds kvaliteter og attraktive arbeidsplasser Tilrettelegge for formelt samarbeid i regionen, nasjonalt og globalt
FREMMENDE FAKTORER FOR NÆRINGS-UTVIKLING	Oversiktlig RIS Fleksible regioner Myke faktorer	Koble regionale aktører og øke intern kunnskapsflyt Endringer i det formelle rammeverket for å møte behov i regionen (selektiv politikk, støtte de som har mulighet, plukke vinnere) og/eller lage et mulighetsrom for fremtidige teknologier Markedsføre regionens naturlige image, for å tiltrekke kompetanse, bedrifter og kommersialisering av produkter

3. Case- kontekst

I dette kapitlet skal Lister-regionens kontekst presenteres, herunder alt fra det regionale innovasjonssystemet til næringslivet, utdanningsnivå, næringsutvikling og regionens attraktivitet.

3.1 Lister-regionen

Lister-regionen er lokalisert i den sørligste delen av Norge, mellom Stavanger og Kristiansand. Avstanden fra Lister-regionen til både Kristiansand og Stavanger er mellom 90-140 km. I Lister-regionen inngår det seks kommuner, disse er Flekkefjord, Lyngdal, Farsund, Hægebostad, Kvinesdal og Sirdal (Vest-Agder fylkeskommune, 2020). De tre førstnevnte er byer, og har i underkant av 10.000 innbyggere hver (statistisk sentralbyrå, 2019:1; statistisk sentralbyrå, 2019:2; statistisk sentralbyrå, 2019:3). Totalt i Lister-regionen er det 37.000 innbyggere fordelt i de ulike kommunene (Sammenom, 2020). I forhold til innbyggertallet er næringslivets relative størrelse i Lister-regionen rangert som nummer 52 av landets 85 regioner, noe som tilsier under gjennomsnittet på landsbasis (Regional analyse, 2019: 6/6). Det er videre ingen universiteter, høyskoler eller FoU organisasjoner som er lokalisert i regionen (Forskningsrådet, 2018). Størrelsen på næringslivet og kunnskapsinfrastrukturen i Lister-regionen tilsier et tynt regionalt innovasjonssystem (Tödling & Trippl, 2005; Isaksen, 2015).

3.1.1 Næringslivsstruktur i Lister-regionen

Næringslivsstrukturen i Lister-regionen domineres av mange små bedrifter. I Norge er det vanlig å definere at små bedrifter har 1-20 ansatte, mellomstore bedrifter har 21-100 ansatte og at store bedrifter har fra 100 ansatte og oppover (NHO, 2020). I Lister-regionen var det 4671 bedrifter i 2019, der 4474 (96 %) av bedriftene var små, 181 (3,76 %) av bedriftene var mellomstore og 16 (0,34 %) av bedriftene var store (Kommuneprofilen, 2019). Det vil si at Lister-regionen har mange små og mellomstore bedrifter og noen få store. De største bransjene i regionen er industri, landbruk, overnatting, handel og bygg og anlegg (Regional

analyse, 2019: 1/1). Ifølge statistisk analyse har Lister-regionen mindre antall arbeidsplasser i vekstbransjer, bransjer som normalt sett fører til vekst. Fra 2009-2018 var bransjeeffekten i Lister -4,2% og med en reduksjon på -6,7% i arbeidsplassvekst (Regional analyse, 2019: 0/1). Basert på nasjonale scenarier vil bransjene fiske, tale og IKT, aktivitet, servering, bygg og anlegg og tjenesteyting ha stor utvikling i fremtiden. De bransjene med negativ utvikling, som også har hatt det de ti siste årene er industri, gruve, landbruk, handel, finans og transport (Regional analyse, 2019: 4/1). Det har en sammenheng med bransjeeffekten, og tyder på en ugunstig næringslivsstruktur i regionen (Regional analyse, 2019: 0/1).

3.1.2 Lister-regionens attraktivitet

Næringsattraktivitet vi si om regioner er attraktive for næringslivet, noe som har stor påvirkning på arbeidsplassutvikling. Fra 2013-2016 hadde Lister-regionen en god næringsattraktivitet generelt for alle bransjer, men fra og med 2017 har det vært en nedgang spesielt i basisnæringer og besøksnæringer. Næringsattraktiviteten i Lister-regionen har gått nedover de siste årene, noe som viser til svak utvikling i enkelt næringer (Regional analyse, 2019: 1/2).

Bostedsattraktivitet er den generelle attraktiviteten til regionen når det gjelder bo- og levevilkår. Noe som påvirker regioners bostedsattraktivitet er arbeidsmarkedsintegrasjonen. Intern arbeidsmarkedsintegrasjon er hvor godt arbeidsmarkedet i de ulike kommunene er integrert med hverandre. En region med høy intern arbeidsmarkedsintegrasjon gir arbeidstakere flere valgmuligheter innen jobb og bosted. Ekstern arbeidsmarkedsintegrasjon er hvor godt arbeidsmarkedet i de ulike regionene er integrert med hverandre, noe som øker mulighet for pendling og flytting. Den generelle arbeidsmarkedsintegrasjonen måler regionens attraktivitet, her rangeres Lister-regionen som nummer 53 av 85. Stavanger (nr. 14) og Kristiansand (nr. 17) har grunnet arbeidsmarkedsintegrasjonen de beste strukturelle betingelsene for nettoinnflytting i den sørvestlige delen av Norge (Regional analyse, 2019: 2/2).

Når både næringsattraktivitet og bostedsattraktivitet blir lagt sammen, er Lister-regionens samlede attraktivitet i 2018 rangert som nummer 74 av Norges 85 regioner. Ut fra statistiske analyser varierer tallene ganske mye fra år til år, noe som gjør at det er vanskelig å si noe generelt om Lister-regionens attraktivitet basert på beregninger gjort i 2018. I 2014 var Lister-

regionen rangert som nummer 6 av landets 85 regioner, og regionen har frem til 2018 falt 68 plasser nedover på listen (Regional analyse, 2019: 3/1). Nedgangen kan ha en sammenheng med næringslivsstrukturen og antall bedrifter i vekstbransjer.

3.1.3 Utdanningsnivået i Lister-regionen

Det er en stadig økning i utdanningsnivået i Norge, samtidig er utdanningsnivået blant de sysselsatte i Lister-regionen langt lavere enn det generelle nivået her til lands. I Lister-regionen har 26 % av de sysselsatte høyere formell utdanning, mens det samme tallet for Norge er 39,4 %. (Regional analyse, 2019: 5/1). De nevnte beregningene gjelder både privat og offentlig sektor. Når det kommer til privat sektor, er det 16 % av de sysselsatte som har høyere formell utdanning i Lister-regionen (Regional analyse, 2019: 5/2).

Det er tidligere nevnt at Lister-regionen domineres av bransjene industri, landbruk, overnatting, handel og bygg og anlegg (Regional analyse, 2019: 1/1). Alle de nevnte bransjene har et generelt lavt utdanningsnivå, der kun 5-18% av ansatte har høyere formell kompetanse. Regioner som har flere bransjer som etterspør høyere utdanning (som tele og IKT, finans, tjenesteyting, teknisk/vitenskap) vil normalt sett ha et høyere utdanningsnivå for regionen som helhet (Regional analyse, 2019: 5/2). Blant annet på grunn av Lister-regionens bransjestruktur er det et lavt utdanningsnivå i regionen. De regionene i Norge med høyest utdanningsnivå er Oslo, Bergen og Trondheim (Regional analyse, 2019: 5/2).

3.1.4 Næringsutvikling i Lister-regionen

Næringslivsindeksen måler regioners næringsutvikling med bakgrunn i 11 indikatorer. De 11 indikatorene er innenfor områdene produktivitet, lønnsomhet, nyetableringer, arbeidsplassvekst og næringslivets størrelse (Regional analyse, 2019: 6/1). I 2018 kom Lister-regionen helt sist av landets 85 kommuner. Årsaken til denne plasseringen skyldes i stor grad lav arbeidsplassutvikling, men også at næringslivet hadde dårlige resultater når det gjelder lønnsomhet og produktivitet (Regional analyse, 2019: 0/1). I tillegg har Lister-regionen lavere antall nyetableringer enn på landsbasis. Denne avstanden ble mindre i 2018 enn de foregående årene, noe som viser en positiv utvikling (Regional analyse, 2019: 6/4).

Næringsutviklingen i Lister-regionen har hatt en negativ utvikling de senere årene, med bakgrunn i næringslivsindeksen. I 2016 var Lister-regionen rangert som nummer 40, og i

2017 som nummer 72 av landets 85 regioner. Det er kommunene Sirdal og Lyngdal som kommer best ut på næringsutvikling i regionen, og Flekkefjord som kommer sist (Regional analyse, 2019: 6/7).

3.1.5 Listersamarbeidet

Det øverste organet i Lister-regionen er Listersamarbeidet, som er et interkommunalt samarbeid. Listersamarbeidet består av aktører som er delt opp i ulike råd, nettverk og tjenestesamarbeid. Rådet består av Lister interkommunalt samarbeid, representantskapet og rådmannsutvalg. De ulike nettverkene i Lister-regionen er helsenettverk, plan- og næringsnettverket, barnehage- og skolenettverk, kulturnettverk, økonominettverk og personalnettverk. Nettverkene i Lister-regionen samarbeider med aktørene i de ulike rådene. Tjenestesamarbeidet består av alt fra kompetanseheving og utdanning, næringsutvikling, oppvekst, friluftsliv og renovasjon til trafikksikkerhet. Målet med Listersamarbeidet er å koordinere alle aktivitetene, både innen næringsliv, politikk og kommune (Listersamarbeidet, 2020).

En av tjenestene som blir levert av Listersamarbeidet er Listerfondet, et fond som har til hensikt å stimulere til næringsutvikling. Listerfondet er et lavterskeltilbud som gjennom økonomisk støtte skal bidra til gründervirksomhet og utviklingstiltak i eksisterende bedrifter (Listersamarbeidet, 2019). Utenom Listerfondet er det tjenester som desentralisert utdanning, Kompetansefondet, kommunale fond og Lister Nyskapning som har til hensikt å stimulere til næringsutvikling i Lister-regionen (Listersamarbeidet, 2020).

3.2 Empiriske forskerspørsmål

For å svare på forskerspørsmålet, har det blitt utarbeidet empiriske forskerspørsmål med bakgrunn i Lister-regionens kontekst og det analytiske rammeverket (tabell 2.1). Det skal studeres Lister-regionens kjennetegn på næringsutvikling og omstrukturering. Det vil bli sett på regionens barrierer og fremmede faktorer for næringsutvikling, samt hvilke handlinger personer og grupper i regionen har gjort for å øke innovasjonsevnen både i bedrifter og i Lister-regionen. De empiriske forskerspørsmålene er:

1. Hva er Lister-regionens barrierer for næringsutvikling og omstrukturering?
2. Hva er Lister-regionens fremmede faktorer for næringsutvikling og omstrukturering?
3. Hva gjør handlende aktører for å senke barrierene for næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen?
4. Hva gjør handlende aktører for å utnytte de fremmede faktorene for næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen?
5. Hva kan stimulere til næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen?

4. Metode

«*The research design is the plan of the research*» (Thomas, 2017. s, 104). I et forskningsprosjekt blir det tatt mange valg underveis i prosessen, noe som til slutt leder frem til et forskningsdesign (Thomas, 2017). I dette kapittelet vil det bli redegjort for de metodiske valgene som har blitt foretatt ved innsamling og bearbeiding av datamateriale i Lister-regionen. Videre vil jeg diskutere studiens validitet og reliabilitet.

4.1 Forskningsmetode

Casestudie er valgt som forskningsmetode i denne masteroppgaven. Ifølge Yin (2014) blir casestudie brukt for å generere kunnskap om individer, grupper, organisatoriske, politiske og andre relaterte fenomener. Denne masteroppgaven vil generere kunnskap om barrierer og fremmede faktorer for næringsutvikling i Lister-regionen. En casestudie kan være en «*single case*» eller «*multiple case*» studie (Yin, 2014). For å studere Lister-regionen ble det innhentet data både fra bedrifts- og systemnivå, for å få et helhetlig bilde av regionens karakteristika, og dens betydning for næringsutvikling og omstrukturering. Espen Wæhle og Sirianne Dahlum hevder at;

«*Selv om case-studier tar for seg én enkelt enhet, brukes metoden som regel til å kaste lys over en hel klasse av viktige fenomener ut fra en grundig, helhetlig beskrivelse av det enkelte tilfelle*» (Wæhle & Dahlum, 2018).

Lister-regionen er én casestudie. Én casestudie kan være å kaste lys over en klasse av fenomener eller et enkelt fenomen. I denne masteroppgaven vil forsker studere ulike fenomener i regionen og generere en holistisk beskrivelse av tilfellet gjennom å innhente data fra ulike nivåer (Yin, 2014). Når masteroppgaven studerer to ulike nivåer, blir dette to sub-enheter i det eksisterende tilfellet. Pamela Baxter og Susan Jack (2008) hevder at;

«*The ability to look at sub-units that are situated within a larger case is powerful when you consider that data can be analyzed within the subunits separately (within case analysis), between the different subunits (between case analysis), or across all of the subunits (cross-case analysis)*» (s, 550).

Ifølge det overnevnte sitatet vil «*single case*» med sub-enheter være bra når forsker ønsker å analysere data i og mellom de ulike enhetene. Denne masteroppgaven har tatt i bruk to sub-enheter for å analysere data fra Lister-regionen, disse er aktører på bedrifts- og systemnivå. På bedriftsnivå er det i tillegg innhentet data både fra små nystartede bedrifter og etablerte mellomstore bedrifter. Datamateriale for de ulike sub-enhetene har først blitt analysert i sine respektive enheter, og videre sammenlignet mellom de ulike sub-enhetene for å generere kunnskap om Lister-regionen som helhet.

Asbjørn Johannessen & Per Arne Tufte (2002) hevder at alle casestudier har to fellestrekk. For det første at det blir foretatt en avgrensning for hva som inngår og faller utenfor case tilfellet. For det andre at det blir foretatt en grundig beskrivelse av caset. For å studere tema «*Næringsutvikling og omstrukturering i tynne RIS*» har oppgaven blitt avgrenset til å studere hvilke barrierer og fremmede faktorer det er for næringsutvikling, og hvilke handlinger de ulike aktørene i sub-enhetene har foretatt i tynne RIS. Det ble valgt å avgrense bedriftsnivået til små og mellomstore bedrifter. Dette fordi det allerede foreligger studier på store norske bedrifter i tynne RIS. Avgrensningen ble gjort for å supplere tidligere empiriske studier. Som sett i kapittel 3 har vi allerede i denne studien presentert en grundig beskrivelse av Lister-regionens kontekst.

For å studere det overnevnte tema i Lister-regionen startet prosessen med en nøye litteraturgjennomgang. Denne litteraturen ble brukt til å utarbeide et analytiske rammeverk (tabell 2.1), som ble bakgrunn for både datainnsamling og analyse. I følge Yin (1989) vil denne studien dermed være en teoretisk utformet studie.

4.2 Forskningsdesign

Tilnærming til datamateriale kan deles inn i kvantitativ og kvalitativ metode. Den førnevnte er når forskeren bruker tall eller kategoriseringer, og den sistnevnte er når data uttrykkes i form av tekster (Thomas, 2017; Grønmo, 2004). Thomas (2017) hevder at disse metodene ikke er motsetninger, men kan supplere hverandre. Denne masteroppgaven har innhentet data gjennom kvalitativ tilnærming, og supplert med kvantitativ og kvalitativ data fra andre studier.

4.2.1 Kvalitativ og kvantitativ sekundærdata

For å få en forståelse av Lister-regionen begynte prosessen med å innhente sekundærdata i form av empiriske studier som allerede var blitt gjort i regionen. Sekundærdata er datamateriale som er samlet inn til et annet formål, men som brukes i denne masteroppgaven (Thomas, 2017). For det første har denne masteroppgaven brukt datamateriale fra andre empiriske studier som er foretatt i Lister-regionen, der disse i hovedsak er basert på kvalitativ metode. For det andre er det innhentet kvantitativ sekundærdata. Denne dataen ble innhentet gjennom statistiske analyser fra Lister-regionen, der regionen blir sammenlignet med andre regioner i Norge. I tabell 4.1 fremkommer det hvilke sekundærdata som har blitt brukt i denne masteroppgaven.

Tabell 4.1: Sekundærdata

METODE	LITTERATUR
KVANTITATIV SEKUNDÆRDATA	Regional analyse, 2019 <i>Regional analyse av Lister-regionen</i> Statistisk sentralbyrå, 2019:1-3 <i>Befolkningstall i regionen</i>
KVALITATIV SEKUNDÆRDATA	Isaksen, 2015 <i>«Industrial development in thin region: rapped in path extension?»</i> Flåten, Isaksen og Karlsen, 2015 <i>«Competitive firms in thin regions in Norway: The importance of workplace learning».</i>

4.2.2 Kvalitativ primærdata

For å kunne svare på masteroppgavens forskningsspørsmål var den tilgjengelige sekundærdataen ikke tilstrekkelig. Det ble valgt å innhente data gjennom kvalitativ metode. Dette for å få tilstrekkelig informasjon om regionens kjennetegn både på bedrifts- og systemnivå, og videre hva handlende aktører gjør for å oppnå næringsutvikling. Når forskeren er den første til å analysere et datasett er det primærdata (Thomas, 2017). Fordelen med

primærdata er at jeg som forsker kan innhente data som er direkte koblet opp mot masteroppgavens forskerspørsmål.

Kvalitativ metode anses å være nødvendig når jeg som forsker ønsker å studere fenomener, mer enn å måle de (Gripsrud, Olsson og Silkoset, 2016). For å kunne studere «*Hva som kjennetegner næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen*» var det behov for forståelse av de regionale prosessene, både fra et bedrifts- og systemperspektiv. Kvalitativ data kan innhentes på to måter, enten gjennom intervjuer eller observasjoner (Johannessen & Tufte, 2002). For å generere kunnskap om de regionale prosessene vil forståelse av hvordan noe gjøres, sies, fremtrer og utvikles være sentralt (Brinkmann & Tanggaard, 2010). Jeg valgte derfor å ta i bruk intervjuer for datainnsamling.

4.2.2.1 Intervjuguide

Det ble valgt å lage strukturerte intervjuguider, der spørsmålene er forhåndsbestemt og lest opp i rekkefølge (Thomas, 2017). Et strukturert intervju ble valgt for å sikre tilgang på tilstrekkelig datamateriale innenfor de ulike teoretiske områdene. Grunnet bruken av to ulike sub-enheter ble det laget to ulike intervjuguider, én til hver av bedrifts- og systemnivåene (vedlegg A og B). Intervjuguiden fra begge nivåene ble laget med bakgrunn i det analytiske rammeverket. Intervjuguide A ble laget til aktørene på systemnivået. Sentralt i denne intervjuguiden var å generere kunnskap om Lister-regionen som helhet, både når det gjelder institusjonelle rammeverk, kunnskapsinfrastruktur, næringslivsstruktur og politiske handlinger som har blitt gjort for å øke regional evne til næringsutvikling og omstrukturering. Intervjuguide B ble laget til bedriftsnivået. Informasjonen jeg var ute etter i disse intervjuene var hvilke muligheter bedriftene har til innovasjonsaktivitet, med bakgrunn i regionale faktorer og hvilke handlinger de har gjort på bedriftsnivå for å øke bedriftenes evne til næringsutvikling. Empirien som kommer fra intervjuene av de ulike sub-enhetene vil, i kombinasjon med eksisterende teori, kunne si noe om regionens barrierer og fremmende faktorer for næringsutvikling og omstrukturering som helhet. Den vil også si noe om hvilke handlinger som har blitt gjort for å utnytte fremmende faktorer og senke barrierene i regionen.

4.2.2.2 Utvelgelse av informantgruppe

Det var ulike variabler som lå til grunn når forskeren skulle velge informantgruppe, noe som er vist i tabell 4.2.

Tabell 4.2: Variabler for utvelgelse av informantgruppe

1. Innhente data både fra bedrift- og systemperspektiv
2. Innhente data både fra små og mellomstore bedrifter
3. Informantene skulle enten ha en sentral posisjon i bedriften eller i RIS`s, der de har god kunnskap om både bedriften og de regionale prosessene
4. Innhente data fra bedrifter i ulike bransjer
5. Innhente data fra bedrifter som har nasjonale og/eller internasjonale nettverk

Med bakgrunn i det analytiske rammeverket og litteraturgjennomgangen ble disse variablene ansett som viktige for å kunne studere ønskede elementer ved Lister-regionen. De nystartede bedriftene som ble med i undersøkelsen er bedrifter som har fått regional støtte til utviklingsprosesser. Det at disse ble inkludert i studien, samt at det kun var bedrifter med eksterne nettverk, kan gjøre at kun enkelte deler av Lister-regionens næringsliv blir studert. Når jeg med denne masteroppgaven ville studere barrierer og fremmede faktorer i regionen, og se hvordan personer og grupper kan senke eller utnytte disse, ble informasjon fra disse typer bedrifter sett på som viktig.

Det ble foretatt intervju med syv informanter, som representanter fra de ulike sub-enhetene. Det var ønskelig med flere informanter, både fra bedrifts- og systemnivået. Under prosessen ved å innhente datamateriale ble det utbrudd av koronavirus-pandemien. Det gjorde at 7 informanter avsto fra å delta på studien, og på grunn av kontekstuelle forhold under denne pandemien var det utfordring med å innhente flere informanter. Mariette Bengtsson (2016) hevder at en informantgruppes størrelse skal være stor nok til at forsker kan svare på forskerspørsmålene. Datamateriale i kombinasjon med sekundærdata gjorde at jeg kunne svare på forskerspørsmålene, men flere informanter kunne bidratt med ytterligere informasjon. Informantgruppen anses derfor ikke å være tilstrekkelig for fullgod diskusjon av forskerspørsmålene. En nøye gjennomgang av utvelgelse av informantgruppe mener jeg til dels veier opp for en liten informantgruppe. I tabell 4.3 fremkommer informantene, hvor de er lokalisert, deres stilling og bedriftens størrelse.

Tabell 4.3: Informantgruppe

INFORMANTER	KOMMUNE	STILLING	ANTALL ANSATTE ⁵	BRANSJE
SYSTEMPERSPEKTIVET	Lyngdal	Daglig leder	5	Offentlig sektor
MELLOMSTOR BEDRIFT 1	Flekkefjord	Daglig leder	52	Mekanisk industri
MELLOMSTOR BEDRIFT 2	Farsund	Daglig leder	75	Energi
MELLOMSTOR BEDRIFT 3	Hægebostad	Daglig leder	58	Bygg, anlegg og trevarer-nisjemarked
MELLOMSTOR BEDRIFT 4	Kvinesdal (hovedkontor)	Styremedlem	21	Finans
NYSTARTET BEDRIFT 5	Lyngdal/Farsund	Eier	0	Fornybar energi
NYSTARTET BEDRIFT 6 (GRUPPEINTERVJU MED TO INFORMANTER)	Kvinesdal	Eier	3	IKT/handel

Intervjuene varte i ca. 1 time hver, der to av disse var ansikt-til-ansikt, tre på telefon og et gruppeintervju på Skype. Det ble under koronavirus-pandemien forbud om fysisk oppmøte, noe som gjorde at fire av intervjuene ikke kunne foregå ansikt-til-ansikt. Det er en antagelse at fysisk møte i alle intervjuene kunne gitt ytterligere informasjon. Informasjon gitt av intervjuobjektene kan vise til variasjon når det gjelder de gjort ansikt-til-ansikt og de som ikke var det.

4.2.3 Praktiske implikasjoner

Etikk er viktig når personer blir involvert i et forskningsprosjekt, både når det gjelder håndtering av datamateriale og at intervjuobjektene blir ivaretatt (Bengtsson, 2016). Alle informantene ble først kontaktet per telefon. De som var interessert i å delta i prosjektet fikk tilsendt e-post med informasjonsskriv og mulige tidspunkt for intervju. Informasjonsskrivet inneholdt utfyllende informasjon om forskningsprosjektet, deltakernes rettigheter og hvem de kunne kontakte ved spørsmål. Datamaterialet, og kontakt med personer ble kodifisert for å

⁵ Antall ansatte i bedriftene er hentet fra proff.no.

overholde anonymitet. Selv om anonymitet er overholdt, ser jeg gjennom forskningsprosjektet at på grunn av regionens størrelse vil denne anonymiteten kunne avdekkes. Sitatene masteroppgaven har brukt i analyse og diskusjon, har blitt sendt informantene for godkjenning og eventuelle endringer. Forskningsprosjektet har foregått i henhold til NSD sine retningslinjer.

4.2.4 Metodisk tilnærming

Den metodiske fremgangsmåten i denne masteroppgaven er abduktiv tilnærming, en mellomting av induktiv og deduktiv tilnærming (Andrén, 2008). Jeg startet med teori, som ble utgangspunkt for innsamling av empiri. Datamaterialet ble videre transkribert og kodet opp mot oppgavens ulike temaer. Det var en syklisk prosess mellom det empiriske og det teoretiske. Den foreløpige analysen av data konfronteres med ulike perspektiver og teoretisk forståelse som førte til justeringer og ny forståelse (Alvesson & Skjöldberg 2008).

4.3 Validitet og Reliabilitet

I dette delkapitlet skal det gjennomgås studiens validitet og reliabilitet.

4.3.1 Validitet

«Validiteten er høy hvis undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen resulterer i data som er relevant for problemstillingene» (Grønmo, 2004, s. 221). Validitet viser til datamaterialets gyldighet, og om forskeren har klart å få frem relevant data for å svare på problemstillingene (Grønmo, 2004; Gripsrud, Olsson & Silkoset, 2004). Hovedproblemstillingene for masteroppgaven er teoretisk informert. Med bakgrunn i disse problemstillingene ble det gjennomgått teori som ble utarbeidet til et analytisk rammeverk. Hvert av spørsmålene i intervjuguiden var innrettet mot å få svar på ulike tema i det analytiske rammeverket, for å få empiri som direkte kunne svare på de overordnede problemstillingene. Den mest grunnleggende formen for validitet er begrepsvaliditet, en definisjonsvaliditet. Det vil si om de operasjonelle begrepene svarer godt til de teoretiske begrepene (Ringdal, 2007). I analyse av empiri fremkom det at informantenes svar har en direkte sammenheng med de ulike delene av det analytiske rammeverket, og kan svare på oppgavens overordnede problemstillinger. Med bakgrunn i grundig gjennomgang av teori, intervjuguide utarbeidet fra teori og analytisk rammeverk, og at empiri svarer til ønskede temaer i det analytiske rammeverket anses validiteten som høy. I tillegg viste datamaterialet fra de ulike sub-enhetene og dataen fra

statistisk analyse at de er samsvarende. Barrierer og fremmede faktorer på bedriftsnivå, samsvarte med de regionale barrierene og fremmede faktorene, både når det gjelder data fra informant fra systemperspektivet og fra regional analyse av Lister-regionen. Samsvar i datamateriale bekrefter at validiteten er høy.

«Ytre validitet» er om studiens resultater kan generaliseres og har en overførbarhet til andre grupper eller populasjoner (Grønmo, 2004; Richie & Lewis, 2003). I kapittel 6 vil denne masteroppgaven gjennomgå studiens ytre validitet.

4.3.2 Reliabilitet

En undersøkelse som er valid, innehar også reliabilitet (Thomas, 2017).

«Reliability refers to the extent to which a research instrument, such as a test will give the same result on different occasions» (Thomas, 2017, s. 144).

Reliabilitet viser til datamaterialets pålitelighet (Grønmo, 2004), om gjentatte målinger ville gitt samme resultat (Thomas, 2017). Thomas (2017, s. 144) skiller mellom to typer av reliabilitet, «test-retest reliability» og «inter-rate reliability». «Test-retest reliability» viser til om samme test vil gi samme resultat ved ulike tidspunkt (Thomas, 2017). Alle informantene fikk tilsendt intervjuguide i forkant, der de kunne forberede seg både på spørsmål og svar. Det er derfor antatt at en retest ville gitt tilsvarende lik informasjon, noe som gjør at «test-retest reliability» betegnes som høy. «Inter-rate reliability» er om resultatet vil være det samme om ulike personer tar i bruk testen på samme gruppe mennesker. I kvalitativ metode har forsker nærhet til sitt datamateriale. Mine erfaringer, interesser og forståelsesrammer kan forme datamateriale (Johannssen, Tufte & Kristoffersen, 2006). Når jeg har brukt strukturert intervjuguide har jeg, i den grad det er mulig, vært bevisst egen påvirkning av datamateriale. Om en annen person hadde brukt samme intervjuguide, er det å forvente at datamaterialet ville vært tilsvarende. I tillegg er det andre studier som har sett på næringsutvikling i Lister-regionen (tabell 3.1). Min og deres empiri er samsvarende når det gjelder et lavt utdanningsnivå i regionen, lav arbeidskraftsattraktivitet, viktigheten av organisatorisk læring og absorpsjonsevne for å senke barrierer i tynne RIS, relativt lite kunnskapsflyt, regionens utfordring med omstrukturering på grunn av et tynt næringsliv og svak kunnskapsinfrastruktur. Når det er brukt strukturert intervjuguide og primær og sekundærdata

er samsvarende betegnes «*inter-rate reliability*» som høy. Den generelle reliabiliteten betegnes derfor som høy.

4.4 Begrensninger

Det foreligger begrensninger i denne masterstudien. Som tidligere nevnt, ble det i tidsrommet av masteroppgaven utbrudd av konovavirus-pandemien. Dette førte til at muligheten for å innhente datamaterialet ble begrenset, noe som påvirket informantgruppen. Det ble tidligere nevnt at kun to intervjuer ble gjort ansikt-til-ansikt. På grunn av pandemien ble det forbud om direkte oppmøte, vi måtte dermed benytte alternative verktøy for å innhente data. Når intervju blir gjort gjennom digitale løsninger, vil det kunne føre til at informasjon blitt utelatt, noe som er en begrensning for eksisterende datamateriale.

Skulle jeg gjort undersøkelsen på nytt, ville jeg i en situasjon uten koronavirus-pandemi foretatt alle intervjuene ansikt-til-ansikt. Jeg ville hatt et intervju til fra systemnivået, og opp til syv intervjuer til fra bedrifter, fra ulike deler av Lister-regionen og i ulike bransjer. Dette kunne bidratt til et mer utfyllende datamateriale.

5. Analyse og diskusjon

I dette kapitlet skal masteroppgaven svare på hva som kjennetegner næringsutvikling i Lister-regionen og videre hva ulike aktører gjør for å senke barrierer og utnytte de fremmede faktorene i regionen. Datamaterialet fra Lister-regionen og teori nevnt i kapittel 2 vil være sentralt i analyse og diskusjon.

Det er innhentet datamateriale både fra bedrifts- og systemnivå i Lister-regionen. Fra bedriftsnivået representerer to informanter fem små nyetablerte bedrifter og fire informanter fire etablerte mellomstore bedrifter. De små bedriftene kan kategoriseres som gründerbedrifter, og skiller seg på enkelte områder fra de etablerte mellomstore bedriftene når det kommer til barrierer og fremmede faktorer for næringsutvikling. I enkelte deler av analysekapitlet kommer masteroppgaven til å analysere data og teori fra tre ulike perspektiver, på de områdene min empiri viser en tydelig forskjell. De tre perspektivene vil være RIS (systemnivået), etablerte mellomstore bedrifter og små nystartede bedrifter.

5.1 Hva er Lister-regionens barrierer og fremmede faktorer for næringsutvikling?

5.1.1 Lister-regionens barrierer for næringsutvikling og omstrukturering

Det vil i dette delkapitlet bli sett på Lister-regionens barrierer for næringsutvikling og omstrukturering.

5.1.1.1 Barrierer på bedriftsnivå

Barriere i etablerte mellomstore bedrifter

Tynne RIS har ifølge litteraturen (Isaksen og Karsen, 2016; Isaksen, 2015; Tödtling & Trippl, 2005) relativt mange bedrifter som innoverer i tråd med DUI. Ifølge min empiri hadde to av de fire mellomstore bedriftene samarbeid med forskningsorganisasjoner eller samarbeid med eksterne nettverk som gav tilgang på vitenskapelig kunnskap. På spørsmål hvor bedriftene får kunnskap fra til utviklingsprosesser svarer informant fra bedrift 1:

«Vi får litt kunnskap fra kunder, men mesteparten har vi selv. Det vi lever av nå har vi utviklet selv (...) Vi prøver å gjøre så mye vi kan med de ressursene vi har tilgjengelig i bedriften».

På samme spørsmål svarte informant fra bedrift 3:

«Vi får mest kunnskap utenfra via arkitekter og kunder (...) Vi får mye utfordringer, og så prøver vi å løse de, noe som vi i hovedsak gjør internt. Idéene til utviklingen får vi ofte utenfra».

I det siste sitatet viser informanten til kunden som en viktig kilde til innovasjonsaktivitet, noen som er i tråd med teorien til Isaksen og Karlsen (2012). Sentralt i de mellomstore bedriftene som var med i denne studien er det at de innhenter idéer til utviklingsprosesser enten lokalt, via nasjonale endringer av regelverk eller fra det eksterne markedet. Bedriftene innhenter ofte idéer til utviklingsprosesser eksternt, men innovasjonsaktiviteten skjer internt. I tillegg nevner informant fra bedrift 3 at de har samarbeidet med en kunnskapsorganisasjon for å gjennomføre prosessinnovasjoner i virksomheten. Med bakgrunn i sitatene kan det tolkes dit hen at innovasjoner i hovedsak skjer med bakgrunn i erfaringsbasert kunnskap, og i enkelte tilfeller forskningsbasert kunnskap. De bedriftene som var med i denne studien viser til DUI-innovasjonsevne, og i noen tilfeller til CCI-innovasjonsevne (jf 2.2.1). Det at store deler av næringslivet i tynne RIS innoverer i tråd med DUI stemmer med tidligere empiriske studier (Isaksen, 2015; Tödtling & Trippel, 2005), og det analytiske rammeverket (tabell 2.1).

Norge er et høyt utviklet land, med store kostnader som gir et høyt innovasjonsbehov (Flåten et al., 2015). Det blir nevnt at bedriftene må ha et differensiert produkt og høy effektivitet for å kunne konkurrere nasjonalt og internasjonalt, og at intern kompetanse er viktig for konkurransekraft. Dette har en sammenheng med absorpsjonsevne, der bedriftenes kapabiliteter og evne til innovasjonsaktivitet i stor grad er et resultat av ansattes kompetanse (jf 2.2.2.1). Informant fra bedrift 1 eksemplifiserer dette:

«Vi opererer i et globalt marked. Kundene kan like godt kjøpe produkter fra Asia. Om vi ikke er kvalitetsmessig gode nok og prismessig lave nok, så velger de ikke oss. Da forsvinner markedet vårt i fremtiden (...) Her trenger vi selvstendige ansatte med

dokumenterbar fagkompetanse som utfører de oppgavene som trengs for kundene våre».

I tråd med at bedriftene ser interne kapabiliteter som viktig, hevder de mellomstore bedriftene at den største utfordringen er tilgang på kompetente ansatte i Lister-regionen. Ifølge informant fra bedrift 1 blir det sagt at bedriften trenger tilgang på personer med høy formell kompetanse:

«Jeg tror mange bedrifter trenger tilgangen på ansatte som har høyere utdanning. Folk jobber her i lengre tid og opparbeider seg erfaringsbasert kunnskap gjennom ulike arbeidsoppgaver».

Informant fra bedrift 4 bekrefter dette:

«Det er vanskelig å få tak i rett kompetanse».

Empirien fra denne studien viser at bedriftene ønsker økt tilførsel av kompetente ansatte til bedriften. Informantene fra tre av de fire etablerte bedriftene hevder at en kombinasjon av ansatte med lang erfaring og nye ansatte med høyere formell kompetanse er viktig for fremtidig næringsutvikling. Økt kompetanse i bedriftene kan øke dens samlede kapabiliteter både for interne læringsprosesser og evnen til å absorbere ny kunnskap fra eksterne nettverk (jf 2.2.2.1). De mellomstore bedriftene i Lister-regionen er i stor grad basert på DUI. Det kan tolkes dit hen at bedriftene anser kompetente ansatte som en viktig faktor for å hindre kognitiv innelåsning og for øke deres innovasjonsevne, noe som er i tråd med det analytiske rammeverket (tabell 2.1) og teorien i kapittel 2.2.2.1. En stadig utvikling av det eksisterende («*path extention*») kan for et lengre tidsperspektiv hindre innovasjonsevne og konkurransevne, om bedriften ikke klarer å omstrukturere seg (jf 2.2.2.1). Det å sikre tilstrekkelig interne kapabiliteter er den største barrieren for næringsutvikling i de mellomstore bedriftene i Lister-regionen. Dette har blant annet en sammenheng med det generelle lave utdanningsnivået i regionen (jf 3.1.3). Det at tilgang på kompetanse er den største barrieren på bedriftsnivå i tynne RIS samsvarer med studien til Eder og Trippel (2019).

Barrierer i små nystartede bedrifter- bedrift 5 og 6

En utfordring for de nystartede bedriftene i Lister-regionen er at hverken det institusjonelle rammeverket eller næringslivet er tilpasset virksomhetens måte å arbeide på. Bedriftene mener de er avhengig av politisk støtte og endring i det teknologiske innholdet i næringslivet i Lister-regionen. Følgende sitat fra bedrift 5 omtaler politisk vilje:

«Det snakkes politisk om omlegging til fornybar energi og det snakkes om den sirkulære økonomien. Vi savner handlingsplaner og oppfølging av gode politiske vedtak. Det står og faller på politisk vilje i mange sammenhenger».

Sitatet her eksemplifiserer at en barriere for næringsutvikling syns å være det formelle institusjonelle rammeverket. Endringer i lovverket kan påvirke etterspørsel av teknologier både i offentlig og privat sektor. Det at det formelle rammeverket har betydning bekreftes av informant fra etablert mellomstor bedrift 1, der han hevder at deres marked oppstod ved at myndighetene endret regelverket. Min empiri stemmer med studien til Isaksen og Trippel (2017), der de hevder at det institusjonelle rammeverket kan være en utfordring for omstrukturering («*pat diversification*» eller «*path creation*»). Empirien viser at det eksisterende næringslivet også er en barriere for de små nystartede bedriftene. Informant fra bedrift 6 siterer:

«Some of the local businesses have no idea of what we are doing. People that run companies like Eramet for example, this is too far for them in terms of technology. I think these regions are set way back, than say Oslo, Stavanger, Bergen and Kristiansand. You don't have that kind of input from those industries. We do not get a lot of input from Eramet, we have to be on the leading edge, work and find that common ground».

Eramet AS er en stor bedrift i Lister-regionen, som på den ene siden har stor kompetanse innenfor sitt teknologisk område. På den andre siden kan sitatet tolkes dit hen at Lister-regionen har kompetanse innenfor få teknologier grunnet et tynt næringsliv. Lister-regionens tynne næringsliv har nødvendigvis ikke mange teknologier som kan støtte mange typer av nye bedrifter. Dette samsvarer også med teorien der tynne RIS har få relaterte og ikke-relaterte teknologier (Isaksen & Trippel, 2016).

Regional tilgang på kunnskap er en utfordring for små nystartede bedrifter i Lister-regionen, og unge, nye bedrifter vil vanligvis være mer avhengige av lokal tilførsel enn de større og ofte mer ressurssterke bedriftene (Spigel, 2013). For å innhente tilstrekkelig kunnskap nevner de at regionalt samarbeid og veiledning er viktig. Mindre tilgang på regional kunnskap på enkelte områder er en barriere for nystartede bedriftene. Informant fra bedrift 5 eksemplifiserer dette:

«Bakdelen er at det er et lite næringslivsmiljø, uten samme bredde og størrelse som i andre regioner (...) I Rogaland har vi en aktiv næringsforening, slik regional aktør har vi ikke i Lister. Lister Nyskaping arbeider med et slikt initiativ for å styrke samarbeid på tvers av kommunegrenser».

Fordi denne kunnskapen er mindre tilgjengelig i Lister-regionen er det ofte nødvendig for de nyetablerte bedriftene å se til andre regioner og land for å innhente kunnskap om hvordan de skal oppnå vekst og konkurransekraft. Både det overnevnte sitatet, og det følgende sitatet fra informant i bedrift 6 eksemplifiserer dette:

«This type of company or startup that are innovative companies, creative companies, they are lost in the middle here (...) I think the competence is necessary in the local region. We often connect to someone outside».

Informant fra bedrift 6 hevder videre at de fleste små bedriftene i Lister-regionen ikke har tilstrekkelige nettverk i regionen som viser vei til lokal og ikke-lokal kunnskap. I det analytiske rammeverket (jf tabell 2.1) er det antydning at mye DUI og lite STI kan gi lav absorpsjonsevne og hindre fornying i næringslivet. Mye erfaringsbasert kunnskap i næringslivet i Lister-regionen kan påvirke næringslivets mulighet til å implementere bedriftenes helt eller delvis nye teknologier, der eksisterende kapabiliteter påvirker evnen til å absorbere ny kunnskap (jf 2.2.2.1). For å kunne oppnå en regional diffusjon av nye produkter vil nystartede bedrifter med helt eller delvis ny teknologi være avhengig av at kunder og leverandører endrer sin arbeidsmåte. Når de små nystartede bedriftene i stor grad er avhengig av regionale aktører, er RIS institusjonelle rammeverk og næringslivsstruktur en barriere for nye næringer som skiller seg fra regionens eksisterende kompetanse. Dette samsvarer med studien til Isaksen et al., (2019) som sier at regional omstrukturering ofte krever endringer i RIS, for å gi støtte til vekst og utvikling.

5.1.1.2 Barrierer i Lister-regionen

Næringslivsstruktur

Ifølge Frenken et al., (2019) er tynne RIS sårbare mot eksterne sjokk, da de har få diversifiserte næringer å spille på, noe som kan føre til stivhengighet og arbeidsløshet. Lister-regionen har en næringslivsstruktur som består av få store, og mange små og mellomstore bedrifter (jf 3.1.1). Lister-regionen er ifølge min empiri sårbare mot eksterne sjokk på grunn av et tynt næringsliv. En informant nevner at en stor bedrift i Lister-regionen ble nedlagt i 2018, noe som ga utslag på den regionale arbeidslivsveksten (Regional analyse, 2019: 1/1). Informant fra systemperspektivet eksemplifiserer Lister-regionens sårbarhet:

«Vi er sårbare. Vi har noen store bedrifter, som er veldig konkurranseutsatt. Mister vi en av disse bedriftene kan det gi utslag i hele regionen (...) Vi er veldig avhengig av de store signalbedriftene som kan sette regionen i sentrum, som også kan bygge og gi et nasjonalt og internasjonalt aspekt».

Lister-regionens sårbarhet har et økonomisk aspekt, der regionens verdiskaping og antall ansatte i arbeid i stor grad er et resultat av disse store signalbedriftene. Videre blir det nevnt at disse bedriftene er konkurranseutsatt, noe som forsterker regionens sårbarhet. Indirekte blir det sagt at signalbedriftene har mer nasjonal og internasjonal tilknytning, enn de små og mellomstore bedriftene. Det kan ha en sammenheng med teorien til Eder og Trippel (2019) der de hevder at små og mellomstore bedrifter har mindre ressurser for å kompensere for ulempene i tynne RIS.

Kunnskapsflyt

Ifølge litteraturen er lite kunnskapsflyt både et kjennetegn og en barriere mot næringsutvikling i tynne RIS (jf 2.2.2.2). Det er tidligere foretatt studier i Lister-regionen, der Isaksen (2015) hevder at regionen viser til kunnskapsflyt innenfor enkelte teknologier, hvor noen store bedrifter er med i nettverk. Ifølge min empiri er det lite lokale nettverk i Lister-regionen som gir bedriftene tilgang på kunnskap. Det blir nevnt av informant fra systemperspektivet at bedriftene i den grad de skal oppnå utvikling må ha faglige nettverk utenfor Lister-regionen, noe som viser til lite relevant kunnskapsflyt for disse bedriftene i regionen.

«I den grad bedriften skal utvikle seg er de avhengig av å ha faglige nettverk utenom regionen for å klare å posisjonere seg internasjonalt. Her er det viktig å koble opp mot større fagmiljøer» (Informant fra systemperspektivet).

Det informanten her eksemplifiserer er i samsvar med den empiriske studien til Flåten et al., (2015), der de blant annet hevder at store innovative bedrifter i Lister-regionen innhenter kunnskap nasjonalt og globalt for å være konkurransedyktige. Informanten nevner også at mye av næringslivet i Lister-regionen er lokalt forankret. Det vil si at store deler av næringslivet i Lister-regionen innhenter kunnskap lokalt. Når Lister-regionen har svak kunnskapsinfrastruktur og et tynt næringsliv, med få diversifiserte næringer og varierte bedrifter, vil det være faktorer som gir mindre mulighet til å kombinere kunnskapstyper i regionen og som igjen påvirker den regionale kunnskapsflyten (jf 3.2.2.2). Min empiri og tidligere empiriske studier som er gjort i Lister-regionen (Isaksen, 2015) tyder på at det er relativt lite kunnskapsflyt i regionen som helhet, men at det forekommer i enkelte nettverk og innenfor enkelte teknologiske områder. Relativt lite kunnskapsflyt er en barriere mot næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen, spesielt når store deler av næringslivet er lokalt forankret. Det samsvarer delvis med det analytiske rammeverket (tabell 2.1), som hevder at det er lite kunnskapsflyt i tynne RIS.

Regional arbeidskraft attraktivitet

I teorien er det nevnt at tynne RIS har lav arbeidskraftsattraktivitet på grunn av færre arbeidsplasser av høy kvalitet, kulturtilbud og fasiliteter som gir toleranse for ulikheter (jf 2.2.2.2). Regioners attraktivitet har betydning for muligheten til å beholde og tiltrekke kompetanse til næringslivet (jf 2.2.2.2). Empirien fra Lister-regionen er i samsvar med teorien (Clark, Lloyd, Wong, & Jain, 2002; Storper and Scott, 2009), der kjerneregioner på grunn av kulturtilbud og attraktive arbeidsplasser i større grad tiltrekker kompetente ansatte.

Informanten fra systemperspektivet eksemplifiserer attraktiviteten til Lister-regionen:

«Rekrutteringsutfordringene er ganske store jevnt over (...) Vi er en liten region, og ikke alle synes det er attraktivt å bo i små kommuner. Store kommuner gir større mulighet til å drive karriere. Dette er en stadig tilbakevendende problemstilling».

Lister-regionens små kommuner og næringslivsstrukturen gjør det vanskelig å rekruttere kompetente ansatte til regionen. Ifølge informanten anses Lister-regionen som en lite attraktiv

plass både når det gjelder arbeids- og levevilkår, noe som stemmer med statistiske analyser av Lister-regionen (Regional analyse, 2019: 2/2). Videre er det en ulempe for Lister-regionen å være en perifer region som er lokalisert mellom to storbyer. Disse storbyene er Kristiansand og Stavanger, som begge har kjennetegn til et tykt RIS (jf 2.1). Informant fra systemperspektivet eksemplifiserer dette:

«Det er en ulempe at vi ligger midt mellom to store byer, Stavanger og Kristiansand, som har hvert sitt universitet og tiltrekker seg den type kompetanse (...) Så her er ulempen med sentrumsperiferi fordi folk trekker til større miljøer».

Næringslivsstrukturen og kunnskapsinfrastrukturen i Stavanger og Kristiansand tiltrekker personer fra Lister-regionen, og fører til ytterligere utfordringer med å tiltrekke den rette kompetansen. Informantens utsagn stemmer med regional analyse, der Kristiansand og Stavanger har gode strukturelle betingelser for nettoinnflytting i sørvestlandet, og ligger generelt bedre an enn Lister-regionen (Regional analyse, 2019: 2/2). Den overnevnte empirien viser at det er flere barrierer i Lister-regionen når det kommer til arbeidskraftsattraktivitet. For det første ligger Lister-regionen mellom to store fagmiljøer som tiltrekker personer med høyere formell kompetanse. For det andre har Lister-regionen færre kompetansearbeidsplasser (jf 3.1.3) og et smalere kulturtilbud. I kapittel 3.1.1 ble det nevnt at Lister-regionen har få arbeidsplasser i vekstbransjer. Når næringslivet ikke har mange attraktive arbeidsplasser, vil det påvirke regionens attraktivitet som helhet (Storper & Scott, 2009). Til slutt har Lister-regionen ikke et eget universitet. De som vil studere må i de fleste tilfeller flytte ut av regionen. En informant nevner at de som flytter for å studere, sjeldent vender tilbake og at det er vanskelig å få personer fra andre steder til å bosette seg i Lister-regionen. Dette stemmer med empirien til Plane et al., (2003). Informant fra en etablert mellomstor bedrift 1 bekrefter dette:

«De studentene vi klarer å få tilbake er nok de som har røtter i regionen (...) Å få en fra Kristiansand eller Rogaland til å flytte til Lister-regionen er veldig vanskelig».

Videre viser min empiri og tidligere empiriske studier at Lister-regionen har stabil arbeidskraft (se Isaksen, 2015) og lavt nivå av høyere formell kompetanse (jf 3.1.3). Stabil arbeidskraft gir mindre spredning av kompetanse i regionen, noe som påvirker mulighetene til næringsutvikling (jf 2.2.2.2). Det lavere nivået av høyere formell kompetanse kan blant annet ha en sammenheng med lav attraktivitet og at regionen ikke har et eget universitet som

beholder og tiltrekker personer. Utdanningsnivået, regionens kapabiliteter og arbeidskraftmobilitet påvirker regionens generelle absorpsjonsevne. Tilgang på ny og eksisterende kompetanse i Lister regionen er en barriere mot næringsutvikling og omstrukturering. Dette er i samsvar med det analytiske rammeverket (jf 2.1), og teorien (jf 2.2.2.2).

Nyetableringer

I det analytiske rammeverket er få nyetableringer en barriere mot næringsutvikling i tynne RIS. Ifølge statistikk har Lister-regionen færre nyetableringer enn gjennomsnittet på landsbasis, til tross for at det har vært en økning i den senere tid (jf 3.1.4). Nyetableringer kan både være nye bedrifter (som kan bidra til «*path creation*») eller nye næringer som oppstår som et resultat av det eksisterende næringslivet («*path diversification*»), men også bedrifter som driver akkurat de samme aktivitetene som allerede finnes i regionen («*path extention*») (jf 2.2.2.2). For å unngå stivhengighet er nye næringer med helt eller delvis nye aktiviteter sentralt for å kunne gjøre Lister-regionen mer diversifisert. Samtidig kan nyetableringer bidra med ny regional kompetanse og øke attraktiviteten til regionen. Relativt få nyetableringer i Lister-regionen er en barriere mot næringsutvikling og omstrukturering.

«Bonding» sosial kapital

I tynne RIS er det ofte mye «*bonding*» (jf 2.2.2.2), noe som i det analytiske rammeverket (jf tabell 2.1) er en barriere mot næringsutvikling. «*Bonding*» kan på den ene siden stimulere til læringsprosesser og overføring av kunnskap. På den andre siden kan for mye «*bonding*» hindre tilgang på kunnskap og kompetanse utenfor en fast kjerne av samarbeidspartnere (Malecki, 2012 s. 1031; Isaksen & Karslen). Informant fra systemnivået eksemplifiserer «*bonding*» i Lister-regionen:

«Rekrutteringen skjer ofte uformelt, der næringslivet ikke er offensive og heller finner noen som er gode nok. Vi ser av studier som har blitt gjort at mye av næringslivet i regionen er forankret lokalt, det er veldig forskjell på det lokalt forankret næringslivet og de større bedriftene som har utenlandske eiere. De har ikke samme samfunnsrelasjon som de lokale og tenker profitt på en helt annen måte enn det lokale næringslivet. De har også en annerledes organisering enn vi ser i de lokale bedriftene».

Sett fra et regionalt perspektiv viser dette sitatet både til ulemper og fordeler av «bonding». På den ene siden fører tillitsbaserte relasjoner til at næringslivet tar det som er «godt nok». Næringslivet i slike tilfeller vil kunne gå tapt av ny kunnskap, noe som «bridging» kan bidra med. I teorien er en kombinasjon av «bonding» og «bridging» sosial kapital det optimale, som både bidrar til læringsprosesser og at man får tilgang på ny kunnskap gjennom eksterne nettverk (jf 2.2.1). Samtidig hevder informanten at bedrifter som er forankret lokalt gjennom mye «bonding» oppleves som en fremmede faktor for regionen, fordi det næringslivet som er lokalt forankret har et regionalt perspektiv på verdiskapning. Ut fra min empiri er Lister-regionens «bonding» sosial kapital både en fremmede faktor og en barriere for næringsutvikling, noe som tidels stemmer med det analytiske rammeverket (tabell 2.1).

5.1.1.3 Barrierer i Lister-regionen

Lister-regionens barrierer for å oppnå næringsutvikling og omstrukturering er tatt inn i tabell 5.1.

Tabell 5.1: Barrierer for næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen

BARRIERER FOR NÆRINGSUTVIKLING OG OMSTRUKTURERING I LISTER-REGIONEN

BEDRIFTSNIVÅ	<p>Tilgang på kompetanse, noe som påvirker de mellomstore bedriftenes innovasjonsmåter, absorpsjonskapasitet og evne til omstrukturering</p> <p>Institusjonelle rammeverket, som støtter relativt få ulike typer av næringer</p> <p>Tynt næringsliv med få teknologier som ikke støtter mange typer av nye bedrifter og varierte teknologier</p>
SYSTEMNIVÅ	<p>Tynt næringsliv, med relativt få nyetableringer og som på grunn av få store, og mange små og mellomstore bedrifter gjør at regionen er sårbare mot negative eksterne hendelser</p> <p>Relativt lite kunnskapsflyt i regionen, på grunn av svak kunnskapsinfrastruktur og et tynt næringsliv, noe som er en utfordring da store deler av næringslivet har overveiende lokale nettverk</p> <p>Perifer region med lavt bo- og arbeidsmarkedsattraktivitet, og lokalisering mellom to storbyer, samt at regionen ikke har eget et universitet forsterker den lave attraktiviteten</p> <p>Lavt nivå av høyere formell kompetanse, noe som påvirker regionens kompetanse i næringslivet og absorpsjonsevne</p> <p>Mye «Bonding» sosial kapital</p>

5.1.2 Lister-regionens fremmende faktorer for næringsutvikling og omstrukturering

Det skal nå bli sett på Lister-regionens fremmende faktorer for næringsutvikling og omstrukturering.

5.1.2.1 Bedriftsnivå

Stabil arbeidskraft

I det analytiske rammeverket (jf 2.1) blir det presentert at stabil arbeidskraft og høy lojalitet blant ansatte er fremmende faktorer for næringsutvikling i tynne RIS. Min empiri viser at bedriftene i Lister-regionen har stabil arbeidskraft (jf 5.2.1.3). Informant fra bedrift 2 svarer på spørsmålet om stabil arbeidskraft er en fordel:

«I utgangspunktet er det en fordel. Hadde vi hatt større rekrutteringsgrunnlag så hadde det vært positivt med større gjennomtrekk. I og med at vi er lokalisert der vi er, og har utfordringer med å skaffe nok kompetent, faglært arbeidskraft med fagbrev på mekaniker siden, så er det greit at det ikke er mer gjennomtrekk».

Informantene hevder at Lister-regionens rekrutteringsutfordringer gjør at stabil arbeidskraft og mindre gjennomtrekk er en fremmende faktor for næringsutvikling, fordi bedriftene da kan utvikle kompetanseområder internt. Stabil arbeidskraft har ofte en sammenheng med lojale ansatte, der bedriftene hevder at lojale ansatte er en fremmende faktor for innovasjonsaktivitet. Informant fra mellomstor bedrift 4 svarer på spørsmål om hva som er fordelene med lojale ansatte:

«Ansatte kjemper for bedriften, og det gjør mange her».

Når de ansatte kjemper for bedriften vil det kunne bidra til å beholde kritisk kompetanse og samtidig kan lojalitet til bedriften gi større motivasjon for å drive utviklingsaktiviteter. Det at stabil arbeidskraft og lojale ansatte er en fremmende faktor for næringsutvikling i tynne RIS stemmer med studien til Eder og Trippel (2019), og det analytiske rammeverket (tabell 2.1).

Investormiljø

I empirien kommer det frem at investormiljøet er en fremmede faktor i Lister-regionen. Sitater fra informantene eksemplifiserer dette:

«Vi er jo en C-kommune⁶, noe som gjør at Innovasjon Norge har noe videre fullmakter» (Informant fra mellomstor bedrift 2).

«Det er et oversiktlig miljø, investorer som jeg nevnte. De snakker og samarbeider godt sammen, det er en styrke» (informant fra nystartet bedrift 5).

Investorer kan være aktører på systemnivå som gir økonomiske tilskudd gjennom innovasjonspolitiske virkemidler, samtidig kan de også være privatpersoner eller bedrifter som investerer i lokale utviklingsprosesser. Over halvparten av bedriftene i denne studien hevder at investormiljøet i Lister-regionen er en fremmede faktor. Det samsvarer med den empiriske studien til Eder & Trippl (2019) der de hevder at det i tynne RIS er større mulighet for innovative bedrifter å få støtte gjennom investoraktivitet, noe som også stemmer med det analytiske rammeverket (jf 2.1).

Korte sosiale og institusjonelle avstander

Det ble synliggjort at Lister-regionens tynne RIS også er en fordel på bedriftsnivå. Når regionen har få aktører kan det gi kort avstand både til andre bedrifter og til systemaktører. Informant fra små nystartet bedrift 6 siterer:

«We literally can go and talk to everyone and try to make things happen here. It is a huge advantage».

Informant fra etablert mellomstor bedrift 3 eksemplifiserer:

«Vi har veldig god hjelp fra Lister Nyskaping, noe som er veldig viktig. De sitter med kompetanse, og har et nettverk vi kan koble på».

⁶ En C-kommune er en klassifisering som blir brukt av Innovasjon Norge, og viser til en utkant/perifer kommune.

Lister Nyskaping er en organisasjon som bistår næringslivet med å oppnå vekst og utvikling. Ifølge min empiri kan det tyde på at Lister-regionens tynne RIS gir korte sosiale og institusjonelle avstander som er en fremmede faktor for næringsutvikling i bedriftene. Relasjoner på mikro og makro nivå gjør at bedriftene kan komme i tale med både aktører i fra systemnivå og næringslivet (jf 2.1). Samtidig kan for korte sosiale og institusjonelle avstander ifølge Boschma (2005) lede til stivhengighet, om næringslivet låser seg inn i gamle rutiner og atferdsmønstre. Korte sosiale og institusjonelle avstander er ikke nevnt i det analytiske rammeverket (tabell 2.1), men de korte avstandene kan ha en sammenheng med at tynne RIS` s har kjennetegn av å være oversiktlige og fleksible regioner, noe som er en fremmede faktor på systemnivå.

Kostnader

I det analytiske rammeverket (jf 2.1) er lavere kostnader en fremmede faktor for næringsutvikling i tynne RIS. Ifølge informant fra en av de etablerte mellomstore bedriftene er det lavere lønnskostnader i Lister-regionen enn i en tilsvarende avdeling i Stavanger. Lavere kostnader gir lavere driftskostnader, som gjør at bedriften kan gjøre mer med de samme ressursene enn det bedrifter i regioner med høyere kostnadsnivå kan. Samtidig er det ingen av bedriftene i denne studien som gir uttrykk for at lavere kostnader er en fremmede faktor for å gjennomføre innovasjonsaktivitet. Informant fra den mellomstore bedriften 4 bekrefter dette:

«Jeg tror ikke lave lønnskostnader er en fordel for utviklingsprosesser. Her må vi betale for kompetanse uansett».

Lavere lønnskostnader trenger nødvendigvis ikke ha en sammenheng med innovasjonsevne, der innovasjonsaktivitet også kan oppstå som et resultat av å skulle løse utfordringer med færre finansielle midler. Lavere lønnskostnader kan delvis være en fremmede faktor for næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen, noe som til dels stemmer med det analytiske rammeverket og teorien til Eder og Trippl (2019).

Naturressurser

Min empiri viser at det eksisterer en forskjell mellom de små nystartede bedriftene og de etablerte mellomstore bedriftene når det gjelder andre lokasjonsfordeler. De små nystartede bedriftene hevder at tilgang på naturressurser og tilgjengelige industriområder er en

fremmede faktor i Lister-regionen. De etablerte mellomstore bedriftene nevner at naturressurser like godt kan hentes fra andre regioner og land. Informant fra nystartet bedrift 5 eksemplifiserer det førstnevnte:

«Det er et intensivt jordbruk i regionen. Utenom Jæren, så er dette et av de tetteste jordbruksområdene. Det er en stor fordel, i tillegg er det god plass. På Lister Fly og Næringspark er det ca. 2000 mål som er klarlagt eller tilrettelagt for industriutvikling».

Denne forskjellen mellom de små nystartede og de etablerte mellomstore bedriftene kan skyldes at de tilhører ulike bransjer. Vi kan likevel ikke se bort ifra at dette har en sammenheng med at små nyetablerte bedrifter er prisgitt en regional tilgang på ressurser, både når det gjelder naturressurser og mulig plass for industribygg. Dette er en fremmede faktor for næringsutvikling for de av bedriftene som var med i denne studien. Det bekrefter teorien med at små nyetablerte bedrifter er mer avhengig av regionens ressurser (Spigel, 2013). Tilgang på naturressurser i Lister-regionen samsvarer med studien til Isaksen (2015), som viser at det som i dag er blitt store bedrifter, etablerte seg i regionen nettopp på grunn av denne tilgangen. Det at tilgang på naturressurser er en fremmede faktor for nystartede bedrifter i tynne RIS stemmer med det analytiske rammeverket (tabell 2.1).

5.2.1.2 Fremmede faktorer på systemnivå

I litteraturen er det en fremmede faktor på systemnivå at tynne RIS er oversiktlige og fleksible når det kommer til det formelle institusjonelle rammeverket, samt at de har myke faktorer som stimulerer til næringsutvikling (jf 2.2.3.2). Myke faktorer som blir nevnt i teorien er image, tradisjoner, og naturlige og rolige omgivelser (jf 2.2.3.2). En informant fra systemnivået hevder at alle på små plasser kjenner hverandre, og de har god oversikt over næringslivet. Følgende sitat eksemplifiserer dette:

«Folk kjenner hverandre, og det er kortere vei mellom det politiske og næringslivet på små plasser».

Informanten nevner at det er kort avstand mellom næringslivet og aktører fra systemnivået, noe som samsvarer med min empiri fra bedriftsnivå (jf 5.2.1.1) og empirien til Meili &

Shearmur (2019). Det at Lister-regionen er oversiktlig, hevder informanten fra systemperspektivet også at har en sammenheng med regional fleksibilitet.

«Fordelen med fleksibilitet er kort vei for å sette i gang prosesser som er positive, uten alt for mye byråkrati (...) I representantskapet så har vi 6 ordførere som jobber tett sammen og prøver å bidra til å støtte opp om næringslivet».

En direkte kontakt mellom aktører fra systemnivå og næringslivet er en fremmede faktor i Lister-regionen, fordi tettere kontakt betyr mindre byråkrati og formaliteter når det gjelder å sette i gang prosesser. Informanten hevder at regionen har 6 ordførere som jobber tett både sammen og med næringslivet for å støtte opp om utviklingsprosesser. Polèse & Shearmur (2002, s. 182) sin empiriske studie hevder at tynne RIS har færre regler, noe som fører til økt regional fleksibilitet. Tett kontakt mellom aktører fra systemnivået og næringslivet kan også være en ulempe. Informanten sier at en ulempene kan være om det er manglende personlig kjemi, noe som potensielt kan hindre næringsutvikling. Videre kan tett kontakt mellom aktører fra systemnivå og næringslivet være en ulempe om det blir for kort sosial og institusjonell avstand. Godt vennskap og felles normer kan føre til en subjektiv utvelgelse av hvem som får støtte. Informanten nevner at det vil alltid være en forskjell på politisk samarbeid og størrelsen på bedriften, der de store har en mer offensiv holdning til det politiske nivået. Det stemmer med empirien til Eder & Trippel (2019) der de hevder at små og mellomstore bedrifter har mindre påvirkningskraft på det formelle rammeverket og politisk samarbeid (jf 2.2.2.2). Ifølge min empiri er det at Lister-regionen er et oversiktlig og fleksibelt RIS en fremmede faktor for næringsutvikling og omstrukturering. Et oversiktlig og fleksibelt RIS kan også være en barriere for næringsutvikling dersom det resulterer i at de sosiale og institusjonelle avstandene blir for korte, og dermed bare bidrar til utvikling av det eksisterende («*path extention*»).

Myke faktorer er ifølge det analytiske rammeverket en fremmede faktor for næringsutvikling i tynne RIS (jf tabell 2.1). Myke faktorer som image og tradisjoner kan brukes i markedsføring av produkter (jf 2.3.3.3). Informant fra systemnivået uttaler at regionen som helhet ikke har noen fordeler av image og tradisjoner. Det blir nevnt at de som driver med reiseliv er mange små og sårbare virksomheter, noe som ikke gir en fordel på regionalt nivå. Ifølge Eder & Trippel (2019) sin empiriske studie vil omgivelsene i tynne RIS være en fremmede faktor for regional arbeidskraftsattraktivitet. I min empiri fremkommer det at

Norge har rolige og naturlige omgivelser i de fleste landsdelene, noe som dermed ikke vil være en særegen faktor i Lister-regionen. Informant fra systemnivået eksemplifiserer det sistnevnte:

«Natur i seg selv har vi nok av i hele landet. Sørlandet er ikke mer spesielt enn andre landsdeler».

I min empiri tyder det på at Lister-regionen ikke har myke faktorer som er fremmede for næringsutvikling og omstrukturering. Dette samsvarer ikke med teorien i kapittel 2.2.3.2 eller det analytiske rammeverket (tabell 2.1). De empiriske studiene som hevder at myke faktorer er en fremmede i tynne RIS er i hovedsak foretatt i andre land (Eder & Trippel, 2019; Dinis, 2006; Mayer et al., 2016). Forskjell i empiri kan skyldes forskjell i land, der det er stor ulikhet når det kommer til kombinasjon av innbyggertall, tetthet i storbyer og landets størrelse.

5.1.2.3 Fremmede faktorer for næringsutvikling i Lister-regionen

De overnevnte fremmede faktorene for næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen er tatt inn i tabell 5.2.

Tabell 5.2: Fremmede faktorer for næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen

FREMMENDE FAKTORER FOR NÆRINGSUTVIKLING OG OMSTRUKTURERING I LISTER-REGIONEN

BEDRIFTSNIVÅ	Stabil arbeidskraft og lojale ansatte
	Investormiljø- lokalt investormiljø og virkemiddel-apparater
	Tilgjengelige naturressurser og industriområder
	Korte sosiale og institusjonelle avstander
SYSTEMNIVÅ	Oversiktlig næringsliv og virkemiddelsystem
	Flexibel region når det gjelder å sette inn tiltak for næringslivet

5.2 Hva gjør handlende aktører i Lister-regionen?

I dette delkapitlet vil det bli undersøkt hva handlende aktører i Lister-regionen gjør for å senke de regionale barrierene og for å utnytte de fremmede faktorene i regionen, både fra et bedrifts- og systemnivå.

5.2.1 Handlinger for å senke barrierene for næringsutvikling i Lister-regionen

5.2.1.1 Foretatte handlinger for å senke barrierene på bedriftsnivå

Handlinger for å sikre tilstrekkelig interne kapabiliteter

En barriere for innovasjon på bedriftsnivå i Lister-regionen er at det utenfor bedriften finnes få muligheter til å sikre interne kapabiliteter for å hindre kognitiv innelåsning (jf 5.1.1.1). For å kompensere for rekrutteringsutfordringene bruker de etablerte mellomstore bedriftene mye tid på intern kompetanseutvikling og opplæring for å øke bedriftens interne kapabiliteter.

Informant fra bedrift to siterer:

«Vi oppfordrer i stor grad ansatte til å skaffe seg økt kompetanse, ta flere fagbrev, prøve å lære noe mer enn hva de andre kan, for å skaffe seg fortrinn (...) Vi har en betydelig kompetanseutvikling internt fra år til år».

Når bedriftene øker sine interne kapabiliteter vil det ifølge teorien ha en sammenheng med absorpsjonsevne og interne læringsprosesser (jf 2.2.2.1). I tråd med den empiriske studien til Flåten et al., (2015) har interne læringsprosesser og absorpsjonsevne en sammenheng med bedriftenes innovasjonsevne og mulighet til å delta i eksterne kunnskapsnettverk. Dette stemmer også med andre studier (Grillitsch & Nilsson2015; Eder & Tripl, 2019). Når mye tid går til interne læringsprosesser og kompetanseutvikling nevner informant fra bedriften 1 at det å ansette de riktige personene er viktig:

«Vi bruker mye tid på rekruttering. Når vi skal ansette bruker vi mye ressurser på opplæring, noe som tar flere år. Det er derfor viktig å treffe så godt vi kan»

Informant fra bedrift 3 siterer:

«Vi er opptatt av å ta inn lærlinger. Viser de i tillegg potensiale ønsker vi å løfte de lenger og lenger opp i systemet».

Fordi Lister-regionen har rekrutteringsutfordringer er en fokusert strategi på interne læreprosesser, rette ansatte, lærlinger og nyutdannede viktig for at bedriftene skal kunne oppnå interne kapabiliteter. Det gjør at bedriften til dels får tilgang på den kompetansen de trenger og kan videreutvikle den bedriftsspesifikke kompetansen internt i virksomheten. Samtidig er det en strategi som senker barrieren og lar bedriften lettere få tilgang på den nødvendige kompetansen fra det lokale arbeidsmarkedet. Kompetanseutvikling, utdanning i bedriften og nyansettelser samsvarer med teorien (jf 2.4.1.1) og det analytiske rammeverket (jf tabell 2.1).

Handlinger for å kompensere for et tynt næringsliv

For å kompensere for et tynt næringsliv med færre relaterte og ikke-relaterte teknologier i Lister-regionen hevder bedriftene at de bygger opp flere fagfelt internt, eller kobler seg til eksterne aktører. Informant fra bedrift 1 eksemplifiserer det å implementere aktiviteter i virksomheten:

«Vi er et tverrfaglig firma. Det er litt av forretningsideen at vi skal være en lettbeint aktør, som kan påta oss tverrfaglige prosjekter og utføre disse med intern kompetanse».

Informant fra bedrift 3 og 5 eksemplifiserer det å innhente kompetanse fra eksterne aktører:

«Vi er opptatt av å tiltrekke folk med kompetanse som vi selv ikke har internt i bedriften» (informant fra bedrift 3).

«Vi henter kompetanse fra lokale, nasjonale og internasjonale samarbeidspartnere» (informant fra bedrift 5).

Bedriftene implementerer aktiviteter og kompetanseområder internt i virksomheten, og innhenter kunnskap fra eksterne nettverk. Begge disse strategiene blir brukt for å kompensere for relativt lite kunnskapsflyt i Lister-regionen. Den ene informanten hevder at den viktigste handlingen de gjør på bedrifts nivå for å sikre utvikling er å koble seg til ulike aktører i

regionen, nasjonalt og globalt. Mange studier har kommet frem til at bedrifter i tynne RIS kan kompensere for lite kunnskapsflyt ved å etablere eksterne kunnskapsnettverk (Eder & Trippel, 2019; Grillitsch & Nilsson 2015; Flåten et al., 2015). I mine intervjuer fremkommer det ingen tydelig forskjell på bedriftenes størrelse og i hvilken grad de nyttiggjør seg av eksterne nettverk. Mine funn stemmer dermed ikke overens med studien til Eder og Trippel (2019), som hevder at det er en sammenheng med bedriftenes størrelse og ressurser til å kompensere for ulempene i tynne RIS. Ifølge min empiri kan det tyde på at det er bedriftenes teknologi som i hovedsak påvirker i hvor stor grad eksterne nettverk nyttiggjøres. Min empiri finner at bedriftene som skiller seg teknologisk ut fra Lister-regionens kompetanseområder er offensive når det kommer til å bruke eksterne nettverk. Det å implementere aktiviteter internt eller nyttiggjøre seg av nasjonale og internasjonale nettverk er strategier som, ifølge Isaksen & Karlsen (2016), kan kompensere for et tynt næringsliv, og som også samsvarer med det analytiske rammeverket (tabell 2.1).

Handlinger som bidrar til nye organisasjoner

Ifølge min empiri (jf 5.1.1.1) og teorien til Spigel (2013) er lokale ressurser og lokale kunnskap viktig for nystartede bedrifter. En strategi de nystartede bedriftene har benyttet seg av er å etablere nettverk/organisasjoner for å styrke samarbeid og øke kunnskapsflyten mellom lokale og ikke-lokale bedrifter. Slike nettverk kan stimulere til vekst både i egen bedrift og bedrifter i regionen. Følgende sitat fra bedrift 6 eksemplifiserer dette:

«If it wasn't for Coverks, the community that we have worked on for the last 5 years, I think business development would be very hard. Because there is a innovative culture in the region. These people reflect this network, and having sparring partners have been super beneficial».

Videre nevner informant fra bedrift 5 at hin har startet et kompetansesenter innenfor et relativt nytt teknologisk område i Lister-regionen, for å utvikle og bidra med kunnskap til bedrifter som driver med høydevind både regionalt, nasjonalt og globalt. Lister-regionen har ifølge informantene ingen næringslivsforeninger eller klyngevirksomhet, og det kan tyde på at de selv har startet alternative organisasjoner for å kompensere for mangelen på slike nettverk. Dette er strategier for å senke barrierene med relativt lite kunnskapsflyt og mindre tilgang på erfaringsbasert og forskningsbasert kunnskap. Ifølge teorien til Isaksen et al., (2018) er det behov for handlende aktører på bedriftsnivå som starter nye bedrifter. Informantene fra bedrift

5 og 6 har både startet nye bedrifter innenfor relativt nye teknologiske områder for Lister-regionen, og nye organisasjoner for å stimulere til kunnskapsflyt. Nye bedrifter kan ifølge teorien bidra til endringer i RIS og omstrukturering (noe som kan resultere i «*path creation*» og/eller «*path diversification*») i regioner, særlig dersom handlende aktører på systemnivå tilrettelegger for den nye økonomiske aktiviteten (jf 2.4). Det at handlinger på bedriftsnivå som bidrar til å starte nye bedrifter er en fremmede faktor for næringsutvikling og omstrukturering stemmer med det analytiske rammeverket (jf tabell 2.1) og teorien (jf 2.4.1.1).

5.2.1.2 Foretatte handlinger på systemnivå for å senke barrierene i Lister-regionen

En av barrierene i Lister-regionen er et tynt næringsliv (jf 5.1.1.2). Det er ifølge empirien foretatt ulike tiltak for å senke denne barrieren. For det første har Lister-regionen enkelte lavterskelfond som skal stimulere til næringsutvikling (Listersamarbeidet, 2020: 2). Informant fra systemnivået siterer:

«Vi har Listerfondet som er et lite lavterskelfond med 1,6 millioner kroner som deles ut hvert år (...) Noe som vi ser har vært nyttig i det siste, er å bidra til kompetanseutvikling internt i de forskjellige bedriftene og sette de i stand til å innta nye marked og omstille seg (...) Klarer du å hjelpe en bedrift med 50 eller 100 ansatte vil det bety mer enn om vi hjelper en frisør eller en kiosk».

Informanten nevner at ulike kompetanseutviklingstiltak har vært svært vellykket. I tillegg til Listerfondet har Lister-regionen kompetansefond, og noen av de seks kommunene har egne fond (jf 3.1.5). Tildelingen av virkemidler fra Listerfondet i 2019 og 2020 viser at det i hovedsak er små, og i noen grad mellomstore bedrifter som får støtte (Listersamarbeidet, 2020: 2). Politiske virkemidler som bidrar til utviklingsprosjekter og intern kompetanseutvikling i små og mellomstore bedrifter kan stimulere til næringsutvikling ved at bedriftene kan innta nye markeder og/eller omstrukturere seg. Ved større grad av næringsutvikling i Lister-regionen vil den kunne bli tykkere og mer diversifisert og på den måten bidra til å senke barrieren med et tynt næringsliv. Dette samsvarer med teorien til Martin (2010) og Tödting & Trippel (2005). Ifølge Martin (2010) kan institusjonelle endringer oppstå ved å tildele virkemidler. Tödting & Trippel (2005) hevder at politikk burde støtte små og mellomstore bedrifter, og stimulere til læringsprosesser i disse for å øke deres

innovasjonsevne. En tykkere og mer diversifisert region vil være mindre sårbar (Frenken et al., 2010), og kan dermed bidra til ytterligere muligheter for næringsutvikling og omstrukturering gjennom økte muligheter for å kombinere kunnskapstyper i regionen (Isaksen & Karlsen, 2016).

For det andre er det etablert sentrale aktører på systemnivå som skal samarbeide med næringslivet og tilrettelegge for næringsutvikling. En sentral aktør her er Lister Nyskaping. Informant fra systemnivået siterer:

«Vi jobber med å utvikle kompetansen til Lister Nyskaping for at de skal bli en node i Lister (...) Lister Nyskaping har etablert en egen konsulentstab. Der vil bedrifter få veiledning for å sikre kvalitet på arbeidet».

Lister Nyskaping skal på den ene siden være sentral aktør for hele Lister-regionen som kobler alle kommunene sammen og fører en felles strategi for næringsutvikling. På den andre siden har Lister Nyskaping kontakt med næringslivsaktørene, der de veileder bedrifter og kobler bedriftene til lokale og nasjonale aktører for å øke tilgang på ulike kunnskapstyper. Det er nevnt i litteraturen at politiske handlinger som starter kunnskapsorganisasjoner (Isaksen et al., 2018) og kobler næringslivet til lokale, nasjonale og globale aktører (Isaksen, 2015) er viktige strategier for å senke barrierene ved svak kunnskapsinfrastruktur, tynt næringsliv og lite kunnskapsflyt (jf 2.3.2.1).

For det tredje har aktører på systemnivå utviklet Lister Kompetansese AS. Lavt nivå av høyere formell kompetanse i regionen og liten tilgang på kompetanse utenfra er barrierer mot næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen. For å sikre kompetanse og utdanningsmuligheter i regionen har det blitt startet desentralisert utdanning gjennom etablering av Lister Kompetanse AS. Informant fra systemperspektivet eksemplifiserer dette:

«Lokalt har vi utviklet et eget AS som heter Lister Kompetanse, her har vi en målsetning om å tilby utdanning på høyskole- og universitetsnivå, i tillegg til fagbrev. Vi har tett samarbeid med universiteter for å utvikle en modell for distriktsvennlig utdanning. Der jobber vi også målrettet i forhold til det lokale næringslivet (...) Vi jobber intensivt med å kunne tilby korte kurs, og fagbrev i samarbeid med fagskolen».

Handlende aktører på systemnivået har startet alternative skoleretninger, for å sikre tilgang på og tilstrekkelig kompetanse i næringslivet. Et utdanningstilbud i regionen er med på å senke barrierene Lister-regionen opplever med liten grad av høyere formell kompetanse og liten kunnskapsinfrastruktur. Dette er i samsvar med Isaksen et al., (2019), som blant annet hevder at aktører som starter utdanningsinstitusjoner kan senke barrierene med få eller ingen utdanningsenheter i tynne RIS. Det vil videre kunne ha en sammenheng med den regionale arbeidskraftsattraktiviteten. På den ene siden kan høyere formell kompetanse påvirke nivået av kompetansearbeidsplasser, noe som kan øke regionens attraktivitet (Storper & Scott, 2009). På den andre siden kan man hindre at færre personer flytter for å studere og siden ikke vender tilbake (Henrie & Perry, 2005; Artz, 2003). I det analytiske rammeverket er utdanningstilbud og samarbeid med universiteter en handling som øker kunnskapsinfrastrukturen i regioner (jf 2.1).

For det fjerde er det en næringslivsforening og klynge under utvikling i Lister-regionen. Informant fra systemperspektivet eksemplifiserer dette i følgende to sitater:

«Det er under etablering en næringsforening i regionen på initiativ fra næringslivet. Der pågår det nå en kartlegging av hvordan en næringsorganisasjon skal etableres».

«Innakva er ny klynge som har startet opp i Lister-regionen, og som er under utvikling nå. Det er et spennende og nytt fagområde i regionen, og inneholder alt fra små gründere til universitetet som har en egen master innenfor feltet. I klyngen er det et bredt samarbeid i hele Agder».

De overnevnte sitatene viser at handlende aktører i Lister-regionen holder på å etablere klynger og næringslivsforening. Innakva er en klynge innenfor blå næring, der de ifølge informanten har tatt i bruk selektiv politikk for å sikre vekst og utvikling. Disse organisasjonene kan bidra til at nye næringer («*path creation*» og/eller «*path diversification*») vokser frem i Lister-regionen, og i tillegg kan det stimulere til vekst og omstrukturering i eksisterende små og mellomstore bedrifter («*path upgrading*»). Organisasjonene kan også øke kunnskapsflyten mellom aktører i og utenfor regionen, og dermed senke barrieren med at tynne RIS har et tynt næringsliv og svak kunnskapsinfrastruktur (jf 5.1.1). Nye nettverk kan oppnå økt «*bridging*» sosial kapital, og på den måten gi tilgang på ny vitenskapelig og eksplisitt kunnskap (Malecki, 2012; Granovetter, 1973). Ifølge litteraturen er

klyngevirksomhet en faktor som stimulerer til læringsprosesser og kunnskapsflyt (Isaknsen & Troppl, 2016). Nettverk som gir tilgang på ny kunnskap kan bidra til regional næringsutvikling og omstrukturering, og redusere graden av stivhengighet i tynne RIS (jf 2.3.2.1).

5.2.1.3 Sammendrag av foretatte handlinger for å senke barrierene i Lister-regionen

Empirien denne masteroppgaven har samlet inn når det kommer til barrierer for næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen og foretatte handlinger for å senke disse, er tatt inn i tabell 5.3.

Tabell 5.3: Foretatte handlinger for å senke barrierene i Lister-regionen

FORETATTE HANDLINGER FOR Å SENKE BARRIERENE I LISTER-REGIONEN

BEDRIFTSNIVÅ	<p>Organisatoriske læringsprosesser, intern utdanning/kompetanseutvikling, ansette de rette personene og eksterne nettverk for å utvikle og innhente kunnskap for å øke absorpsjonskapasitet og hindre kognitiv innlåsning</p> <p>Direkte kontakt med aktører fra systemnivå, der de ytrer sine behov og prøver å oppnå endringer i RIS</p> <p>Implementere kompetanseområder intern i virksomheter, eksterne nettverk, startet nye bedrifter og organisasjoner for å stimulere til regional kunnskapsflyt</p>
SYSTEMNIVÅ	<p>Innovasjonspolitiske virkemidler som stimulerer til vekst i små og mellomstore bedrifter og selektiv politikk for å støtte antatt vekstnæring</p> <p>Etablert konsulentvirksomhet, næringsforening og klyngevirksomhet som bidrar med kunnskapsflyt i og utenfor regionen</p> <p>Klyngevirksomhet og desentralisert utdanningstilbud, noe som kan øke regionens attraktivitet og at personer ikke må flytte for å studere</p> <p>Desentralisert utdanning, både for fagbrev, kurs og høyere formell kompetanse som er tilpasset næringslivet</p> <p>Koble sammen aktører i og utenfor regionen</p>

5.2.2 Handlinger for å utnytte de fremmede faktoriene for næringsutvikling i Lister-regionen

Det skal videre bli undersøkt hvilke handlinger aktører gjør for å utnytte de fremmede faktorene i Lister-regionen.

5.2.2.1 Foretatte handlinger på bedriftsnivå for å utnytte de fremmede faktorene for næringsutvikling i Lister-regionen

Stabil arbeidskraft er en fremmede faktor for de mellomstore bedriftene i Lister-regionen. I kapittel 5.2.1.1 ble det nevnt at bedriftene driver betydelig læring og kompetanseutvikling internt i virksomheten. Kompetanseutvikling og læringsprosesser er handlinger på bedriftsnivå for å utnytte den fremmede faktoren stabil arbeidskraft, og er nevnt i det analytiske rammeverket (tabell 2.1).

Korte sosiale og institusjonelle avstander er ifølge min empiri (jf 5.1.2.1) en fremmede faktor på bedriftsnivå. En informant fra etablert mellomstor bedrift 1 eksemplifiserer at hin utnytter denne korte avstanden til å fremme sine synspunkt:

«Jeg hadde ordføreren på besøk, og da sa jeg at visst vi ikke får tilgang på personer med høyere formell kompetanse vil utviklingen stoppe».

Informant fra nystartet bedrift 5 forteller om korte avstander.

«På Lister er det et mindre miljø, her kommer vi i posisjon».

Informantene hevder at kort avstand til aktører på systemnivå og til andre næringslivsaktører er en fordel i Lister-regionen, der fire av de seks bedriftene som var med i denne studien forteller at viktige handlinger de gjør på bedriftsnivå er å være offensive i kontakt med det politiske nivået. Ifølge litteraturen, vil eksisterende RIS støtte opp om eksisterende næringer («*path extension*») (jf 2.2.2.2). Det vil si at eksisterende RIS i Lister-regionen støtter det eksisterende næringslivet, både når det gjelder det institusjonelle rammeverket og kunnskapsinfrastrukturen. Det ble nevnt at Lister-regionen består av noen signalbedrifter som regionen er avhengig av (jf 5.1.1.2). De store bedriftene har større innvirkning på det politiske nivået, da de har en mer offensiv holdning ifølge informanten (jf 5.1.1.2). For å bidra til å omstrukturere Lister-regionen, vil det være viktig for små og mellomstore bedrifter å komme i posisjon slik at de kan ytre sine behov for endringer i RIS. Det gir videre aktører på systemnivå mulighet til å endre både de formelle rammene og kunnskapsinfrastrukturen, for å bedre tilpasse bedriftenes behov, noe som kan bidra til vekst i små nystartede bedrifter (gi grunnlag for «*path cration*» eller «*path diversification*») eller omstrukturering i eksisterende næringer («*path upgrading*»). Dette har en sammenheng med teorien til Isaksen et al., (2019), der endringer på systemnivå er viktigere desto tynnere regionen er. Handlende aktører på

bedriftsnivå som kommer med innspill prøver å endre den formelle institusjonen og kunnskapsinfrastrukturen i Lister-regionen.

Det ble tidligere nevnt i kapittel 5.2.2.1 at investormiljøet i Lister-regionen er en fremmede faktor, noe som samsvarer med teorien til Eder & Trippel (2019). Informant fra mellomstor bedrift 2 svarer på spørsmål om hva de gjør for å stimulere til næringsutvikling:

«Være positive til nyetableringer og gründere. Vi prøver å ta imot, og vist vi mener at produktet er realistisk prøver vi å bistå med utviklingsprosjekt (...) Vi har 4-5 sånne prosjekter per i dag, og det har da blitt egne AS som står for utvikling. Normalt etableres det egne aksjeselskap som står for utviklingen. Disse selskapene eies av gründerne og oss i fellesskap».

Det at de mellomstore bedriftene har utført handlinger for å støtte lokal utvikling blir bekreftet av informant fra mellomstor bedrift 4.

«Vi gir støtte til lokal utvikling, noe som er kjempe viktig»

Fem av de seks bedriftene som var med i denne studien har enten fått støtte fra lokale aktører eller støttet nystartede bedrifter. Bedrifter og privatpersoner som investerer i bedrifters innovasjonsaktivitet vil på kunne oppnå avkastning samtidig som de stimulerer til næringsutvikling i regionen. Det vil si at disse bedriftene/personene er aktører både på bedrifts- og systemnivå på samme tid. At investorer ønsker å stimulere til næringsutvikling i Lister-regionen har en sammenheng med det som tidligere er nevnt (jf 5.1.1.2) med at mye av næringslivet i Lister er lokalt forankret. Det er en fordel med at Lister-regionen har korte sosiale og institusjonelle avstander (jf 5.1.1.2). Det at handlende aktører kan utnytte det lokale investormiljøet i tynne RIS samsvarer med teorien i kapittel 2.4.2.3 og det analytiske rammeverket (jf tabell 2.1).

For de nystartede bedriftene er Lister-regionens innhold av ressurser som hav/elver, store åpne områder, jordbruk, kraftverk og korte avstander til andre næringslivsaktører en fremmede faktor for næringsutvikling. De nystartede bedriftene som var med i denne studien har samarbeid med lokale leverandører for å få tilgang på naturressurser, og er aktive i dialog

med potensielle lokale kunder. Det at handlende aktører kan utnytte tynne RIS tilgang på naturressurser er nevnt i teorien (jf 2.3.1.2) og det analytiske rammeverket (tabell 2.1).

5.2.2.2 Foretatte handlinger på systemnivå for å utnytte de fremmede faktorene for næringsutvikling i Lister-regionen

Det ble i kapittel 5.2.1.2 nevnt ulike politiske virkemidler og strukturer som ble innført og endret for å senke barrierene for næringsutvikling i Lister-regionen. De politiske virkemidlene var økonomiske insentiver til kompetanseutvikling og utviklingsprosjekter, desentralisert utdanning og organisasjoner for å stimulere til kunnskapsflyt. Innføring av nye strukturer og virkemidler blir gjort i form av næringslivsforening og klyngevirksomhet (Martin, 2010). Det ble nevnt i kapittel 5.1.2.2 at fremmede faktorer for næringsutvikling i Lister-regionen er at regionen er oversiktlig og fleksibel.

Lister Nyskapning skal ifølge intervjuet være en node i Lister-regionen (jf 5.2.2.3), der de både driver konsulentvirksomhet, skal føre en felles strategi for alle kommunene i Lister og kobler sammen aktører i og utenfor regionen. Lister Nyskapning er en aktør som utnytter det at regionen er oversiktlig. Det at tynne RIS er oversiktlige (Meili & Shearmur, 2019, s. 505; Isaksen & Trippel, 2016), og kan utnyttes av aktører på systemnivå for å stimulere til næringsutvikling og omstrukturering, stemmer med det analytiske rammeverket (jf tabell 2.1) og teorien (jf 2.3.2). Videre kan det å koble næringslivet stimulere til læringsprosesser og regionale verdikjeder, noe som kan øke «*bridging*» og å utnytte regionens allerede eksisterende «*bonding*» (jf 2.4.3.2).

I kapittel 5.2.2.3 ble nevnt at Lister-regionens støttesystem er fleksibelt, noe som ifølge empirien er en fremmede faktor for næringsutvikling i regionen. Når regionen er fleksibel kan politiske handlinger føre til endringer gjennom selektiv politikk for å styrke vekstnæringer (Isaksen & Trippel, 2017) eller endre, fjerne og/eller lage nye regler, virkemidler og strukturer (Martin, 2010). Når det er kort vei til å fatte enhetlige anbefalinger (jf 5.1.2), viser det til at nye regler, virkemidler og strukturer blir innført, eller at de bruker det eksisterende på nye måter for å støtte opp om næringslivet (Martin, 2010). Videre kan politiske handlinger som bidrar til desentralisert utdanning og kunnskapsorganisasjoner i regionen resultere i nye strukturer og virkemidler (Martin, 2010; Eder & Trippel, 2019). De nye strukturene og virkemidlene støtter enkelte aktiviteter i regionen (selektiv politikk), noe som videre kan bidra til endringer i næringslivsstrukturen, og gjøre regionen tykkere. Selektiv

politikk for å støtte blå næring viser til dette (jf 5.2.1.2). Endringer i den formelle institusjonen for å støtte enkelt næringer og lage et mulighetsrom er handlinger på systemnivå som er nevnt i det analytiske rammeverket (jf tabell 2.1) og i teorien (jf 2.3.2) for å utnytte fleksibiliteten i tynne RIS.

5.2.2.3 Sammendrag av foretatte handlinger for å utnytte de fremmede faktorene i Lister-regionen

I tabell 5.4 fremkommer handlinger som har blitt utført både på bedrifts- og systemnivå i Lister-regionen.

Tabell 5.4: Foretatte handlinger for å utnytte de fremmede faktorene i Lister-regionen

FORETATTE HANDLINGER FOR Å UTNYTTE DE FREMMENDE FAKTORENE I LISTER-REGIONEN

BEDRIFTSNIVÅ	<p>Læringsprosesser og kompetanseutvikling internt</p> <p>Søke støtte fra investorer både i næringslivet og fra innovasjonspolitiske virkemidler, samt investere i utviklingsprosesser i regionen</p> <p>Nystartede bedriftene utnytter de regionale naturressursene</p> <p>Utnytte offentlige organisasjoners kompetanse og nettverk, ytre behov for endring i det institusjonelle rammeverket og kunnskapsinfrastrukturen, og de nystartede bedriftene er aktive i å skape regionale samarbeidspartnere</p>
SYSTEMNIVÅ	<p>Felles regional strategi, etablere organisasjoner for å tilpasse regionens behov for næringsutvikling</p> <p>Nye eller endrede regler, virkemidler og strukturer</p>

6. Oppsummering og konklusjon

Målet med denne masteroppgaven var å få utdypet kunnskap om hva som kjennetegner næringsutvikling og omstrukturering i tynne RIS, og hvilke tiltak som kan øke den regionale innovasjonsevnen. Ifølge litteraturen til regionale innovasjonssystemer oppstår ikke nye bedrifter, kollektiv læring og innovasjon som et resultat av næringslivet alene, men er en kombinasjon av regionens institusjonelle rammeverk, kunnskapsinfrastruktur og næringslivsstruktur. Denne masteroppgaven har med bakgrunn i teori klassifisert regioner til å være «tykke og diversifiserte», «tykke og spesialiserte» eller «tynne» RIS». De ulike regionene har hver sine kjennetegn, og innovasjon må stimuleres på ulike måter for å sikre langsiktig bærekraftig utvikling i forskjellige RIS. Det foreligger relativt lite empirisk kunnskap om hva som kjennetegner innovasjon og næringsutvikling i tynne RIS, sammenlignet med tykke RIS. Tynne RIS er regioner med liten eller ingen kunnskapsinfrastruktur og et tynt næringsliv med en eller få store næringer. Denne masteroppgaven har med bakgrunn i Lister-regionen som case studert følgende forskerspørsmål:

1. «Hva kjennetegner næringsutvikling og omstrukturering i tynne RIS?»
2. «Hvordan kan næringsutvikling og omstrukturering stimuleres i tynne RIS?»

For å studere forskerspørsmålene ble det utarbeidet et analytisk rammeverk. To hovedteorier inngikk i rammeverket; teori om RIS og teori om handlende aktører («agency»). I det analytiske rammeverket ble kjennetegnene til tynne RIS delt opp i barrierer og fremmede faktorer for næringsutvikling og omstrukturering. I tillegg ble teori fra handlende aktører («agency») tatt i bruk for å se hva som kan senke barrierene og utnytte de fremmede faktorene i tynne regioner. I det analytiske rammeverket skilles det mellom bedriftsnivå og systemnivå. Dette skillet ble gjort for å studere både barrierer og fremmede faktorer på begge nivåene, og hva handlende aktører gjør for å senke barrierene og for å utnytte de fremmede faktorene. Med bakgrunn i det analytiske rammeverket og Lister-regionen som case ble det utarbeidet følgende empiriske forskerspørsmål:

1. Hva er Lister-regionens barrierer for næringsutvikling og omstrukturering?
2. Hva er Lister-regionens fremmede faktorer for næringsutvikling og omstrukturering?
3. Hva gjør handlende aktører for å senke barrierene for næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen?
4. Hva gjør handlende aktører for å utnytte fremmede faktorene for næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen?

5. Hva kan stimulere til næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen?

Resultatene fra de fire første empiriske forskerspørsmålene har blitt analysert i kapittel 5. Det neste delkapitlet vil gjennomgå hovedresultatene, og videre svare for forskerspørsmål 5.

6.1 Hovedresultater

Tabell 6.1 viser barrierer og fremmede faktorer for innovasjon og omstrukturering i bedrifter i Lister-regionen, og foretatte handlinger for å utnytte de fremmede faktorene og senke barrierene.

Tabell 6.1: Oppsummering av Lister- regionens barrierer og fremmede faktorer på bedriftsnivå og foretatte handlinger

TYNNE RIS	LISTER-REGIONENS KJENNETEGN PÅ BEDRIFTSNIVÅ	FORETATTE HANDLINGER FOR NÆRINGSUTVIKLING I LISTER- REGIONEN
BARRIERE FOR NÆRINGS- UTVIKLING	<p>Tilgang på kompetanse (svak kunnskapsinfrastruktur), noe som påvirker de mellomstore bedriftenes innovasjonsmåter, absorpsjonskapasitet og evne til omstrukturering</p> <p>Det institusjonelle rammeverket, som støtter relativt få ulike typer av næringer</p> <p>Tynt næringsliv med få teknologier som ikke støtter mange typer av nye bedrifter med varierte teknologier</p>	<p>Organisatoriske læringsprosesser, intern utdanning/kompetanseutvikling, ansette rette personer og eksterne nettverk for å utvikle og få tilgang på kunnskap</p> <p>Ytrer sine behov til aktører på systemnivå og prøver å oppnå endringer</p> <p>Implementere kompetanseområder internt i virksomheter, innhente kompetanse fra nasjonale og internasjonale aktører, starte nye bedrifter og organisasjoner for å stimulere til regional kunnskapsflyt</p>
FREMMENDE FAKTORER FOR NÆRINGS- UTVIKLING	<p>Stabil arbeidskraft og lojalitet</p> <p>Investormiljø- Virkemiddel-apparatet og lokalt investormiljø</p> <p>Tilgjengelige naturressurser og industriområder</p> <p>Korte sosiale og institusjonelle avstander</p>	<p>Læringsprosesser og kompetanseutvikling internt</p> <p>Søke støtte fra investorer både i næringslivet og fra innovasjonspolitiske virkemidler, samt investere i utviklingsprosesser i regionen</p> <p>Nystartede bedrifter utnytter de regionale naturressursene</p> <p>Utnytte offentlige organisasjoners kompetanse og nettverk, ytre behov for endring i det institusjonelle rammeverket og kunnskapsinfrastrukturen, og de nystartede bedriftene er aktive i å skape regionale samarbeidspartnere</p>

Resultatene fra studien viser at tilgang på kompetente ansatte, et tynt næringsliv med få relaterte teknologier og det institusjonelle rammeverket er barrierer på bedriftsnivå. I de etablerte bedriftene er tilgangen på kompetente ansatte den største barrieren. Bedriftene foretar betydelig læring og kompetanseutvikling internt, noe som øker deres kapabiliteter og reduserer de negative effektene av mangel på kompetanse. Det tynne næringslivet med få

relaterte og ikke-relaterte teknologier, og relativt lite kunnskapsflyt fører til at de etablerte bedriftene enten vil være selvforsynte, spesielt innenfor de kompetanseområdene som ikke er tilgjengelig i regionen, eller ta i bruk eksterne kunnskapsnettverk for å få tilgang på kompetanse. Masteroppgavens resultater viser at desto mer bedriftenes aktiviteter skiller seg fra regionens eksisterende kompetanse, desto større utfordring er det å få tilgang på kompetanse, og relatert og ikke-relatert kunnskap i regionen. Når bedriftene ikke kan innhente denne kunnskapen lokalt tar de i bruk eksterne nettverk. Videre viser resultatene at bedrifter som har teknologier som skiller seg helt eller delvis fra regionens teknologiske innhold, eller som etterspør kompetanse som ikke inngår i regionens utdanningstilbud, i større grad trenger endringer i det institusjonelle rammeverket, næringslivsstrukturen og kunnskapsinfrastrukturen. Dette kan være krevende å få til, men for å senke denne barrieren har bedriftene vært i kontakt med og ytret sine behov til aktører på systemnivå, etablert organisasjoner som skal stimulere til kunnskapsflyt i og utenfor regionen, og tatt i bruk alternative metoder for å sikre økt kompetansenivå internt i virksomheten.

Fremmede faktorer på bedriftsnivå er stabil arbeidskraft, investormiljø, og korte sosiale og institusjonelle avstander i regionen både når det gjelder til aktører på systemnivå og mellom næringslivsaktører. Stabil arbeidskraft gir bedriftene mulighet til å utvikle kompetansenivået internt i virksomheten, noe som har en positiv effekt på rekrutteringsutfordringene i Lister-regionen. Investormiljøet har gjort at bedriftene flere ganger har søkt om økonomiske tilskudd, veiledning til utvikling og/eller at de selv har investert i gründervirksomhet. Lister-regionen har korte sosiale og institusjonelle avstander som blir utnyttet av bedriftene ved at de har innhentet kompetanse, fått møtt sine behov for næringsutvikling, og etablert lokale samarbeidsnettverk. Tilgang på naturressurser og tilgjengelige industriområder er en fremmede faktor for de nystartede bedriftene, noe de har utnyttet ved at de lokale naturressursene inngår i bedriftenes innovasjonsaktivitet.

Tabell 6.2 viser Lister-regionens barrierer og fremmede faktorer for næringsutvikling og omstrukturering, og handlinger som er foretatt for å utnytte de fremmede faktorene og senke barrierene.

Tabell 6.2: Oppsummering av Lister- regionens barrierer og fremmede faktorer på systemnivå og foretatte handlinger

TYNNE RIS	LISTER-REGIONENS KJENNETEGN	FORETATTE HANDLINGER FOR NÆRINGSUTVIKLING I LISTER- REGIONEN
BARRIERER FOR NÆRINGS- UTVIKLING	<p>Tynt næringsliv, med relativt få nyetableringer og som på grunn av få store og mange små og mellomstore bedrifter gjør at regionen er sårbar mot negative eksterne hendelser</p> <p>Relativt lite kunnskapsflyt i regionen, på grunn av svak kunnskapsinfrastruktur og et tynt næringsliv, noe som er en utfordring da store deler av næringslivet har overveiende lokale nettverk</p> <p>Perifer region med lavt bo- og arbeidsmarkedsattraktivitet, lokalisering mellom to storbyer og at regionen ikke har eget universitet forsterker den lave attraktiviteten</p> <p>Lavt nivå av høyere formell kompetanse, noe som påvirker regionens kompetanse i næringslivet og absorpsjonsevne</p> <p>Mye «bonding»</p>	<p>Innovasjonspolitiske virkemidler som stimulerer til vekst i små og mellomstore bedrifter, og selektiv politikk for å støtte antatte vekstnæringer</p> <p>Konsulentvirksomhet, næringsforening og klyngevirksomhet som skal bidra med kunnskapsflyt i og utenfor regionen</p> <p>Både klyngevirksomhet innenfor ny næring og desentralisert utdanningstilbud, noe som kan øke regionens attraktivitet og gjøre at personer ikke må flytte for å studere</p> <p>Desentralisert utdanning, både for fagbrev, kurs og høyere formell kompetanse som er tilpasset næringslivet</p> <p>Koble sammen aktører i og utenfor regionen</p>
FREMMEDE FAKTORER FOR NÆRINGS- UTVIKLING	<p>Oversiktlig næringsliv og virkemiddelsystem</p> <p>Fleksibel region når det gjelder å sette inn tiltak for næringslivet</p>	<p>Felles regional strategi, etablere organisasjoner for å tilpasse næringslivets behov for utvikling</p> <p>Nye eller endrede virkemidler, strukturer og prosedyrer</p>

Resultatene viser at Lister-regionens tynne næringsliv, med sine relativt få nyetableringer, mange små og mellomstore og få store bedrifter, er en barriere mot næringsutvikling og omstrukturering. Det tynne næringslivet gjør regionen sårbar mot negative eksterne hendelser, som kan føre til stivavhengighet, og det faktumet at de har få teknologier i næringslivet gir ulike barrierer. For det første; et tynt næringsliv i kombinasjon med svak kunnskapsinfrastruktur påvirker den regionale kunnskapsflyten, da det er mindre mulighet til å kombinere eksisterende kompetanse i regionen (noe som kan gi «*path diversification*») eller innhente lokal kunnskap til innovasjonsaktivitet (noe som kan bidra til «*path upgrading*»). For det andre er det tynne næringslivet en barriere for å øke antall nyetableringer, da regionen har få teknologier og kunnskapstyper som kan støtte ulike typer av nye bedrifter/næringer. Nye næringer innenfor nye teknologier kan gjøre regionen tykkere og mer diversifisert (noe som kan bidra til «*path creation*»). For å senke barrierene forårsaket av et tynt næringsliv har

det blitt utviklet organisasjoner og innovasjonspolitiske virkemidler som skal bidra til vekst i små og mellomstore bedrifter, selektiv politikk som tar sikte på å styrke antatt vekstnæring, økt kunnskapsflyt i og utenfor regionen, og konsulentvirksomhet for å sikre vekst i eksisterende næringer.

Resultatet fra denne studien viser at Lister-regionen har et lavt utdanningsnivå og lav attraktivitet for innflyttere, noe som påvirker absorpsjonsevnen til regionens næringsliv og da også evne til næringsutvikling og omstrukturering. For å senke disse barrierene har aktører på systemnivå startet et desentralisert utdanningstilbud, et slikt tiltak vil kunne øke attraktiviteten for regionen dersom det fører til flere kompetansearbeidsplasser og økt utdanningsnivå.

Resultatet fra denne studien viser at «*bonding*» sosial kapital både er en fremmede faktor og en barriere for næringsutvikling i Lister-regionen. Nære relasjoner fører til en lokal tilknytning, noe som kan ha positiv betydning for investormiljøet som ønsker å stimulere til vekst og utvikling i regionen. På den andre siden kan lokal tilknytning hindre tilgang på ny relevant kunnskap. For å senke barrieren som kommer av mye «*bonding*» har aktører på systemnivå koblet sammen næringslivsaktører i og utenfor regionen, noe som kan øke «*bridging*» og kunnskapsflyt.

Til slutt viser studiens resultater at Lister-regionen som en oversiktlig og fleksibel region er en fremmede faktor for næringsutvikling og omstrukturering. De har utarbeidet en felles strategi for sine 6 kommuner, for å kunne utnytte de fremmede faktorene i regionen. Aktører på systemnivå har i tillegg etablert organisasjoner for å møte næringslivets behov for kompetanse og kunnskapsflyt, og har innført virkemidler og strukturer for å stimulere til vekst og utvikling i enkelt næringer.

Det er mange barrierer i tynne RIS som gjør det utfordrende å oppnå næringsutvikling og omstrukturering, men de fremmede faktorene gir økt mulighet til å senke disse om handlende aktører utfører tiltak på bedrifts- og systemnivå.

6.1.1 Hva kan stimulere til næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen?

Det er allerede foretatt noen handlinger på systemnivå som kan være med å senke barrierene på bedriftsnivå i Lister-regionen. Bedriftene som er med i denne studien nevner Lister Nyskaping som en sentral aktør som både har bidratt med kompetanse og koblet bedriftene til nettverk i og utenfor regionen. Videre ønsker bedriftene både en næringsforening som ser hele regionen under ett og større tilgang på kompetente ansatte, noe som informant fra systemnivået nevner er under utvikling. De tiltakene som har blitt gjort på systemnivå kan ha potensiale til å øke regionens evne til næringsutvikling og omstrukturering. Som det ble nevnt i kapittel 3.1 har Lister-regionen relativt få bedrifter i vekstbransjer. For å sikre en langsiktig bærekraftig utvikling av regionen er det en antagelse i denne masteroppgaven at selektiv politikk i større grad kan nyttiggjøres. Med dette menes at aktører fra systemnivå går inn og støtter eksisterende og kommende vekstnæringer, noe som kan gjøre Lister-regionen både tykkere og mer diversifisert, og også mindre sårbar. For å støtte vekstnæringer og å vinne konkurransen overfor andre regioner og land, vil det være nødvendig å støtte næringer der Lister-regionen allerede har et fortrinn. For at Lister-regionen skal kunne oppnå konkurransekraft, kan handlende aktører på systemnivå endre RIS for å tilpasses næringslivets behov for vekst og utvikling. Spesielt i små/gründer og mellomstore bedrifter som allerede har, eller som anses å kunne oppnå, konkurransekraft. Fremtidige vekstnæringer kan oppstå både ved at det blir implementert nye aktiviteter/næringer i regionen og at det skjer endringer i RIS som gir næringslivet mulighet til å starte ny næring i eksisterende eller nye bedrifter. Endringer i RIS kan innebære et skifte i kunnskapsinfrastrukturen slik at næringslivet har tilgang på kompetanse, lokal og ikke-lokal kunnskap, og endringer i det institusjonelle rammeverket slik at regler, virkemidler og strukturer i regionen støtter eksisterende eller mulige vekstnæringer. Å utføre endringer i RIS er en omfattende oppgave, det vil være realistisk å starte med endringer i kunnskapsinfrastrukturen og regionens regler, strukturer og virkemidler for å støtte innovasjonsaktivitet i eksisterende små, mellomstore og store bedrifter som er i antatte vekstnæringer. For at Lister-regionen skal øke sin tykkelse og diversitet er det i tillegg behov for aktører på bedriftsnivå. For det første trenger Lister-regionen aktører i næringslivet som er offensive på bruk av eksterne kunnskapsnettverk og som bidrar til regional kunnskapsflyt. I tillegg har regionen behov for at aktørene gjennomfører interne læringsprosesser og bruker strategier for å sikre tilstrekkelige kapabiliteter i virksomhetene. For det andre trenger Lister-regionen aktører som starter nye næringer, noe som kan øke

regionens diversitet. Ved at aktører på bedrifts- og systemnivå utfører tiltak, både for å skape muligheter i Lister-regionen og slutte opp om hverandres initiativ, er det antatt at disse tiltakene kan stimulere til næringsutvikling og omstrukturering. En stadig modifisering på bedrifts- og systemnivå kan føre til et dynamisk system, der aktører på ulike nivåer kontinuerlig tilpasses hverandres behov for næringsutvikling.

6.2 Kan studiens resultater generaliseres?

I dette delkapitlet vil det bli gjennomgått i hvilken grad resultatene i denne studien kan generaliseres.

I litteraturen har det vært en diskusjon om i hvilken grad casestudier kan generaliseres. Ifølge Yin (1989) kan casestudier analytisk generaliseres, der han skiller mellom empirisk og analytisk generalisering. Den empiriske generaliseringen for caset er om barrierene og de fremmende faktorene for næringsutvikling og omstrukturering til Lister-regionen vil være samsvarende med andre tynne RIS. Det empiriske datamaterialet fra bedrifts- og systemnivå vil ikke være eksakt likt andre tynne RIS, noe som tilsier at denne studien ikke kan empirisk generaliseres. Analytisk generalisering er forståelse av sammenhenger mellom ulike faktorer og sammenstilling i teori, og i hvilken grad resultatene fra studien av Lister-regionen kan brukes som en indikasjon for andre tynne RIS (Kvale & Brinkmann, 2009; Kvale, 1997). Det vil si om det analytiske rammeverket (tabell 2.1) er nyttig for å oppnå en mer generell forståelse av kjennetegn på næringsutvikling og omstrukturering i tynne RIS, og hva som kan fremme utvikling i slike typer regioner. Gjennom hele masteroppgaven har det analytiske rammeverket vært et redskap for å samle inn data, og for å skape forståelse for empirien fra Lister-regionen. Det analytiske rammeverket har derfor vært nyttig for å studere næringsutvikling og omstrukturering i Lister-regionen, samtidig har det vært ønskelig å ta inn noen endringer på bakgrunn av min empiri. Tabell 6.3 viser det reviderte analytiske rammeverket for tynne RIS.

Tabell 6.3: Revidert analytisk rammeverk

TYNNE RIS	TYNNE RIS KJENNETEGN	HANDLINGER FOR NÆRINGSUTVIKLING I TYNNE RIS
BEDRIFTS- NIVÅ BARRIERER FOR NÆRINGS- UTVIKLING	<p>Lite tilgang på kompetente ansatte</p> <p>Mye DUI og lite STI-innovasjonsmåter, som kan resultere i kognitiv innelåsning</p> <p>Tynt næringsliv med få teknologier som ikke kan støtte mange typer nye bedrifter med varierte teknologier</p> <p>Formelle og uformelle rammer i regionen som støtter få og varierte næringer</p>	<p>Ansette kompetente personer, tiltrekke nyutdannede, utdanning og kompetanseutvikling internt i virksomheter, innhente kompetanse fra eksterne aktører og interne læringsprosesser</p> <p>Kontakt med universiteter og FoU</p> <p>Implementere flere aktiviteter i bedriften, samarbeide med aktører utenfor regionen, starte nye bedrifter og organisasjoner som skal stimulere til kunnskapsflyt</p> <p>Ytre behov for endring i RIS</p>
FREMMEDE- FAKTORER FOR NÆRINGS- UTVIKLING	<p>Naturressurser</p> <p>Stabil arbeidskraft og lojalitet</p> <p>Lokalt investormiljø kan forekomme</p> <p>Korte sosiale og institusjonelle avstander både til næringslivsaktører og til aktører i RIS</p>	<p>Utnytte regionens naturressurser til innovasjonsaktivitet</p> <p>Interne læringsprosesser, utdanning for å øke absorpsjonsevne og utnytte fordeler av lojale ansatte i kritiske arbeidsoppgaver og kompetanseheving</p> <p>Søke om støtte til utviklingsprosesser fra investorer både i næringslivet og innovasjonspolitiske virkemidler</p> <p>Utnytte offentlige organisasjoners kompetanse og nettverk, ytre behov for endringer i RIS og aktive i å skape regionale samarbeidspartnere</p>
SYSTEM- NIVÅ BARRIERER FOR NÆRINGS- UTVIKLING	<p>Tynt og lite diversifisert næringsliv, med mange små og mellomstore bedrifter, og relativt få nyetableringer, noe som gjør regionen sårbar og føre til stiavhengighet</p> <p>Relativt lite kunnskapsflyt, som et resultat av svak kunnskapsinfrastruktur og tynt næringsliv</p> <p>Lav arbeidskraftsattraktivitet til regionen</p> <p>Lavt nivå av høyere formell kompetanse</p> <p>Mye «Bonding» sosial kapital</p>	<p>Gjøre næringslivet tykkere, ved å støtte vekst i små og mellomstore bedrifter og selektiv politikk</p> <p>Gjøre kunnskapsinfrastrukturen tykkere, ved å etablere FoU og andre organisasjoner i regionen som skal produsere og stimulere til kunnskapsflyt i og utenfor regionen</p> <p>Øke regionens stedskvaliteter og attraktive arbeidsplasser</p> <p>Etablere utdanning i regionen eller samarbeide med utdanningsinstitusjoner i andre regioner.</p> <p>Koble aktører i og utenfor regionen</p>
FREMMEDE FAKTORER FOR NÆRINGS- UTVIKLING	<p>Oversiktlig RIS</p> <p>Fleksible regioner</p>	<p>Felles regional strategi, etablere organisasjoner i regionen som er tilpasset næringslivets behov og koble sammen aktører i regionen for å øke kunnskapsflyt</p> <p>Nye eller endrede regler, strukturer og virkemidler for å møte behov i næringslivet (selektiv politikk, støtte de som har mulighet og plukke vinnere) og/eller lage et mulighetsrom for fremtidige teknologier.</p>

Det reviderte rammeverket stemmer til dels med teorien i kapittel 2. Men for det første har «lavere kostnader» blitt tatt ut av rammeverket. Studiens resultater viser at det er lavere kostnader i tynne RIS, men at dette var en fremmede faktor for næringsutvikling og omstrukturering fremkom ikke i min empiri. For det andre ble «myke faktorer» tatt ut av rammeverket. I de empiriske studiene som har blitt foretatt i Norge har myke faktorer ikke blitt nevnt som et kjennetegn i tynne RIS, men som en fremmede faktor i tynne RIS fra andre land (Eder & Trippel, 2019). For det tredje ble «tilgang på kompetente ansatte» tatt inn i rammeverket. Det ble tatt inn fordi alle informantene fra systemnivå og fra de mellomstore bedriftene bekreftet at det er den største barrieren i Lister-regionen, noe som er i tråd med den empiriske studien til Eder og Trippel (2019). For det fjerde ble korte sosiale og institusjonelle avstander tatt inn i rammeverket. Kort sosial og institusjonell avstand har en sammenheng med teorien som hevder at tynne RIS har mye «*bonding*» og at regionene er oversiktlige og fleksible. I hele kapittel fem ble min empiri drøftet i lys av teori og tidligere empiriske studier, noe som tyder på at rammeverket kan analytisk generaliseres, det vil si at det viser sentrale faktorer for næringsutvikling og omstrukturering i tynne RIS i norsk sammenheng. Det er derfor antatt at det reviderte analytiske rammeverket vil være nyttig for å oppnå forståelse, og kan gi indikasjoner for næringsutvikling og omstrukturering i andre tynne RIS. Det reviderte rammeverket kan dermed analytisk generaliseres til andre tynne RIS i Norge, og til dels andre land.

6.3 Videre forskning

Tynne RIS er som tidligere nevnt ofte sårbare regioner, noe som kan lede til stivhengighet og arbeidsløshet. For å sikre regioners konkurransekraft og fremtidig økonomi er det viktig med kunnskap om hva som kjennetegner tynne RIS og hva som kan stimulere til næringsutvikling og omstrukturering. For å generere mer empirisk kunnskap om tynne RIS kan senere studier omhandle andre tynne RIS i Norge. Det ville da være interessant om de senere studiene hadde sett på regioner som anses å være innovative, og som eventuelt også har klart å oppnå omstrukturering. Det ville gitt en dypere og bredere forståelse for næringsutvikling og omstrukturering i tynne RIS.

7. Litteraturliste

- Alvesson, Mats & Skjöldberg, Kaj (2008). Tolkning och reflektion. *Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metode*. Lund: Studentlitteratur
- Andrén, Marie (2008). Det pedagogiska övervägandet. *En uppmärksamhetsriktande studie i och genom humancvetenskaplig handlingsteori*. Åbo: Åbo Akademi Förlag.
- Asheim, B. T. & Isaksen, A. (2002). Regional Innovation Systems: The Integration of Local 'Sticky' and Global 'Ubiquitous' Knowledge. *Journal of Technology Transfer*, 27, 77–86, 2002.
<https://www.researchgate.net/publication/5152701>
- Asheim, B. T., Isaksen, A., & Trippel, M. (2019). *Advanced introduction to regional innovation systems*. Cheltenham, England: Edward Elgar.
- Asheim, B. T., Boschma, R., and Cooke, P. 2011. "Constructing Regional Advantage: Platform Policies Based on Related Variety and Differentiated Knowledge Bases." *Regional Studies* 45 (7): 893–904. DOI: 10.1080/00343404.2010.543126
- Balland, P.-A., Boschma, R., & Frenken, K. (2015). Proximity and innovation: From statics to dynamics. *Regional Studies*, 49(6), 907–920.
<https://doi.org/10.1080/00343404.2014.883598>
- Baxter, P., & Jack, S. (2008). Qualitative Case Study Methodology: Study Design and Implementation for Novice Researchers. *The Qualitative Report*, 13(4), 544-559.
<https://nsuworks.nova.edu/tqr/vol13/iss4/2>
- Bengtsson, M. (2016). How to plan and perform a qualitative study using content analysis. *Nursing plus open*. 2 (2016) 8–14. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.npls.2016.01.001>
- Boshamra, R. (2005). Proximity and innovation: A Critical Assessment. *Regional studies*, 39(1):61-74. DOI: 10.1080/0034340052000320887
- Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2010). Kvalitativ metode. *En grunnbok*: Hans Reitzels Forlag.

- Clark, T. N., Lloyd, R., Wong, K. K., & Jain, P. (2002). Amenities drive urban growth. *Journal of Urban Affairs*, 24(5), 493–515. Retrieved from <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-9906.00134/abstract>
- Cohen, W.M. & Levinthal, D.A. 1989. Innovation and learning: The two faces of R&D. *Economic Journal* 99(397), 569–596. <https://doi.org/10.2307/2233763>
- Cooke, P. (2011). Food geography and the organic empire: Modern quests for clutural-creative related variety. In H. Bathelt, M. P. Feldman, & D. Kogler (Eds.), *Beyond territory. dynamic geographies of knowledge creation, diffusion, and innovation* (s. 149–167). London, UK: Routledge.
- Dinis, A. (2006). Marketing and innovation: Useful tools for competitiveness in rural and peripheral areas. *European Planning Studies*, 14(1), 9–22. <https://doi.org/10.1080/09654310500339083>
- Eder, J. & Trippel, M. (2019). Innovation in periphery: Compensation and Exploitation strategies. *Growth and Change* (s. 1–21). <https://doi:10.1111/grow.12328>
- Edward J. Malecki (2012) Regional Social Capital: Why it Matters, *Regional Studies*, 46:8, 1023-1039, DOI: 10.1080/00343404.2011.607806
- Fitjar, R., D., Isaksen, A. & Knudsen, J., P. (2016). *Politikk for innovative regioner*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Florida, R. (2002). *The rise of the creative class: And how it's transform- ing work, leisure, community and everyday life*. New York: Basic.
- Flåten, B.-T., Isaksen, A., & Karlsen, J. (2015). Competitive firms in thin regions in Norway: The importance of workplace learning. *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography*, 69(2), 102–111. <https://doi.org/10.1080/00291951.2015.1016875>
- Frenken, K., Oort, V, O., & Verburg, T. (2007) Related Variety, Unrelated Variety and Regional Economic Growth, *Regional Studies*, 41:5, 685-697. <https://doi:10.1080/00343400601120296>

- Garud, R. and Karnøe, P. (2003). Bricolage versus breakthrough: Distributed and embedded agency in technology entrepreneurship. *Research Policy*, 32 (2), pp. 277–300.
- Glaeser, E. L., Kolko, J., & Saiz, A. (2001). Consumer city. *Journal of Economic Geography*, 1(1), 27–50. doi:10.1093/jeg/1.1.27
- Granovetter, M. (1973). The Strength of Weak Ties: *The American Journal of Sociology*: 1360-1380.
- Grillitsch, M., & Nilsson, M. (2015). Innovation in peripheral regions: Do collaborations compensate for a lack of local knowledge spillovers? *The Annals of Regional Science*, 54(1), 299–321. <https://doi.org/10.1007/s00168-014-0655-8>
- Gripsrud, G., Olsson, U. H. & Silkoset, R. (2016). Metode og dataanalyse. Oslo: Cappelen Damm AS
- Gripsrud, G., Olsson, U. H., Silkoset, R. (2004). *Metode og dataanalyse - med fokus på beslutninger i bedrifter*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS
- Grønmo, S. (2004). Samfunnsvitenskapelige metoder. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Isaksen, A., & Karlsen, J. (2012). Organisational learning, supportive innovation systems and implications for policy formulation. *Journal of the knowledge economy*, 2(4), 453-462. <http://doi:10.1080/13662716.669616>
- Isaksen, A. (2015). Industrial development in thin regions: Trapped in path extension? *Journal of Economic Geography*, 15(3), 585–600. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbu026>
- Isaksen, A., & Karlsen, J. (2016). Innovation in peripheral regions. In R. Shearmur, C. Carrincazeaux, & D. Doloreux (Eds.), *Handbook of the geographies of innovation* (s. 277–285). Cheltenham, England: Edward Elgar.
- Isaksen, A., Kyllingstad, N., Rypestøl, J. O., & Scheulze-krogh, A. K. (2018). Differentiated regional entrepreneurial discovery processes. A conceptual discussion and empirical illustration from three emergent clusters. *European Planning Studies*: 2200-2215. <https://doi.org/10.1080/09654313.2018.1530143>

- Isaksen, A., & Trippel, M. (2017). Innovation in space: The mosaic of regional innovation patterns. *Oxford Review of Economic Policy*, 33(1), 122–140.
<https://doi.org/10.1093/oxrep/grw035>
- Jakobsen, S.-E., & Lorentzen, T. (2015). Between bonding and bridging: Regional differences in innovative collaboration in Norway. *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography*, 69(2), 80–89. <https://doi.org/10.1080/00291951.2015.1016550>
- Johannessen, A & Tufte, P, A. (2002). Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode. Abstrakt forlag.
- Johannessen, A., Tufte, P. A., & Kristoffersen, L. (2006). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norske forlag.
- Martin, R. (2010). Roepke Lecture in Economic Geography- Rethinking regional path dependence: beyond lock-in to evolution. *Economic Geography*, 86 (1), 1-27.
<https://doi.org/10.1111/i.1944.2009.01056.x>
- Mayer, H., Habersetzer, A., & Meili, R. (2016). Rural-urban linkages and sustainable regional development: The role of entrepreneurs in linking peripheries and centers. *Sustainability*, 8(8), 745. <https://doi.org/10.3390/su8080745>
- Meili, R., & Shearmur, R. (2019). Diverse diversities—Open innovation in small towns and rural areas. *Growth and Change*, 50(2), 492–514. <https://doi.org/10.1111/grow.12291>
- Neffke, F., Henning, M., and Boschma, R. 2011. How do regions diversify over time? Industry relatedness and the development of new growth paths in regions. *Economic Geography* 87 (3):237–65. <https://doi.org/10.1111/i.1944-8287.2011.01121.x>
- North, D (1994): *Economic Performance through Time*. *American Economic Review* 84 (3):359-368. <http://www.jstor.org/stable/2118057>

- Polèse, M., & Shearmur, R. (2002). *The periphery in the knowledge economy. The spatial dynamics of the canadian economy and the future of non-metropolitan regions in Quebec and the Atlantic provinces*. Montreal, Canada: INRS Urbanisation Culture et Société.
- Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. London: Macmillan.
- Richie, J., & Lewis, J. (2003). *Qualitative research practice. A guide for social science students and research*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publication
- Ringdal, K. (2007). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlag.
- Spigel, B. (2013). Bourdieuan approaches to the geography of entrepreneurial cultures. *Entrepreneurship & Regional Development*, 25 (9–10), pp. 804–818.
- Storper, M., & Scott, A. J. (2009). Rethinking human capital, creativity and urban growth. *Journal of Economic Geography*, 9(2), 147–167. doi:10.1093/jeg/lbn052
- Thomas, G. (2017) *How to do your Research project, a guide for students*. London: SAGE Publications Ltd
- Tödting, F., & Trippel, M. (2005). One size fits all? Towards a differentiated regional innovation policy approach. *Research Policy*, 34(8), 1203–1219.
<https://doi.org/10.1016/j.respol.2005.01.018>
- Tödting, F. (1992). Technological change at the regional level: the role of location, firm structure, and strategy. *Environment and Planning*. A 24, 1565–1584.
- Westlund, H. & Kobayashi, K. (2013). Social capital and sustainable urban-rural relationship in the global knowledge economic. Westlund, H. & Kobayashi, K (eds). *Social Capital and Rural Development in Knowledge Society*, Cheltenham, UK & Northampton, MA, USA: Edward Elgar, s. 1-17.
- Yin, R.K (1989) *Case Study Research. Design and Methods*. Revised edition. Sage Publications. Newbury Park.

Yin, R. K. (2014). Case study research: Design and methods. Sage: Los Angeles

7.1 Nettsider

Espen Wæhle og Sirianne Dahlum (Wæhle & Dahlum, 2018- <https://snl.no/case-studie>).

Forskningsrådet. (2018). Godkjent forskningsorganisasjoner.

<https://www.forskningsradet.no/sok-om-finansiering/hvem-kan-soke-om-finansiering/forskningsorganisasjoner/godkjente-forskningsorganisasjoner/>

Kommuneprofilen. (2019). Bedrifter etter størrelse.

https://www.kommuneprofilen.no/profil/bedrift/DinRegion/bed_stor_region.aspx

Listersamarbeidet. (2019: 1). Listersamarbeidet.

<https://www.listersamarbeidet.no/listersamarbeidet/om-samarbeidet>

Listersamarbeidet. (2019: 2). Listerfondet.

<https://www.listersamarbeidet.no/naering/listerfondet>

NHO. (2020). Fakta om små og mellomstore bedrifter. <https://www.nho.no/tema/sma-og-mellomstore-bedrifter/artikler/sma-og-mellomstore-bedrifter-smb/>

Regional analyse. (2019: 0/1). Telemarksforskning.

<https://regionalanalyse.no/report/10035/0/1>

Regional analyse. (2019: 1/2). Telemarksforskning.

<https://regionalanalyse.no/report/10035/1/2>

Regional analyse. (2019: 2/2). Telemarksforskning

<https://regionalanalyse.no/report/10035/2/2>

Regional analyse. (2019: 6/2). Telemarksforskning.

<https://regionalanalyse.no/report/10035/6/2>

Regional analyse. (2019: 6/4). Telemarksforskning.

<https://regionalanalyse.no/report/10035/6/4>

Regional analyse. (2019: 6/6). Telemarksforskning.

<https://regionalanalyse.no/report/10035/6/6>

Sammenom. (2020). Sammen om en kommune.

<https://www.sammenom.no/kommune/listerregionen/>

Statisk sentralbyrå (2019:1). Lyngdal. <https://www.ssb.no/kommunefakta/lyngdal>

Statisk sentralbyrå (2019:2). Flekkefjord. <https://www.ssb.no/kommunefakta/flekkefjord>

Statisk sentralbyrå (2019:3). Farsund. <https://www.ssb.no/kommunefakta/farsund>

Vest-Agder fylkeskommune. (2020). Karrierelindesnes.

<https://karrierelindesnes.no/index.php/karriere-lister>.

Referanser

Vedlegg A- Intervjuguide systemnivå

1. Hva kan du fortelle om de spesielle kjennetegnene ved Lister-regionen?
2. Hvordan er det for næringslivet å være lokalisert i Lister-regionen?
 - a. Fordeler?
 - b. Bakdeler?
3. Hvilken mulighet har næringslivet i Lister til å få tilgang på tilstrekkelig kunnskap til utviklingsprosesser?
 - a. Hva kan du si om Lister-regionens kjennetegn til deling og utvikling av kunnskap mellom næringslivsaktører?
 - b. Hva gjør regionen for å sikre kunnskap til næringslivet?
4. Hvilke muligheter har næringslivet i Lister til å sikre tilstrekkelig kompetente ansatte?
 - a. Hva kan du si om attraktiviteten til regionen?
 - b. Hva gjør Lister-regionen for å sikre kompetanse til næringslivet?

5. Hva kan du si om den innovasjonspolitiske støtten i Lister?
 - a. Hvilke politiske fordeler og ulemper er det i Listerregionen?
 - b. Hvilke former for samarbeid er det mellom politiske nivå og bedrifts nivå?
6. Hva skal til for at regionen oppnår vekst og utvikling?
 - a. Hvilke handlinger på politisk nivå er gjort for å stimulere til næringsutvikling?

Vedlegg B- Intervjuguide bedriftsnivå

1. Hva kan du fortelle om bedriften, og om deres produkt?
 - a. Hvordan foregår utviklingsprosesser i produkter/tjenester og produksjonsmåter?
2. Hvordan er det å være lokalisert i Lister?
 - a. Fordeler?
 - b. Bakdeler?
3. Hvor henter dere kunnskap fra til utviklingsprosesser?
4. Hva gjør bedriften for å sikre tilstrekkelig kompetanse?
 - a. Hvor stor andel av bedriften har høyere formell kompetanse og fagbrev?
 - b. Hvilke muligheter er det å rekruttere kompetente ansatte til bedriften?
 - c. Kan du fortelle om bedriftens stabilitet når det gjelder arbeidskraft?
5. Hva kan du fortelle om samarbeidspartnerne dere har i utviklingsprosesser?
 - a. Hvor er deres samarbeidspartnere lokalisert?
6. Hva kan du si om bedriftens samarbeid med politisk nivå?
 - a. Hva kan du fortelle om politisk støtte bedriften har fått til utvikling?
7. Hva skal til for at bedriften skal oppnå vekst og utvikling?
 - a. Hvilke handlinger er gjort i bedriften for å oppnå vekst og utvikling?